

MINISTERUL JUSTIȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA

STUDIU

**cu privire la crearea mecanismului național de
remediere și compensare pentru
erorile judiciare și vicii de procedură**

CUPRINS:

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND OPORTUNITATEA INSTITUIRII UNUI CADRU NORMATIV CU PRIVIRE LA COMPENSAREA ERORILOR JUDICIARE	3
INTRODUCERE.....	3
SCOPUL	3
TERMINOLOGIA	3
CONSIDERAȚIUNI GENERALE CU PRIVIRE LA METODOLOGIA ANALIZEI	4
ANALIZA (LEX LATA)	4
1.1. CADRUL NORMATIV AL CONSILIULUI EUROPEI CU PRIVIRE LA COMPENSAREA ERORILOR JUDICIARE	4
<i>Cadrul normativ național</i>	4
Procesul penal	4
Procesul contravențional	5
Procesul civil.....	6
Proceduri judiciare speciale	6
Alte norme naționale relevante	8
<i>Cadru normativ internațional</i>	9
1.2. JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE CU PRIVIRE LA COMPENSAREA ERORILOR JUDICIARE.	9
Jurisprudența în materia Articolului 3 din Protocolul nr. 7	9
Jurisprudența în materia Articolului 5 § 5	12
Jurisprudența în materia Articolului 13 și a altor căi de remediere conexe	13
Anumite standarde și definiții în recomandări, acte și jurisprudență internațională	13
Convenția Europeană cu privire la apărarea drepturilor omului și libertățile fundamentale	13
Alte acte internaționale relevante	14
Jurisprudența internațională	14
Recomandările Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei	14
Practica normativă a altor state europene	15
Cadru normativ internațional cu privire la răspunderea judecătorilor pentru erorile judiciare.....	18
REMEDIEREA – ANALIZA STANDARDELOR CONSILIULUI EUROPEI	23
<i>Jurisprudența relevantă a Curții Europene</i>	23
Considerațiuni generale.....	23
Dreptul la un remediu prin prisma articolului 13	26
Materia de remediere cu reparații prin prisma articolului 41 din Convenție	27
RECOMANDĂRI DE LEX FERENDA	27
EROAREA JUDICIARĂ - CRITERII CHEIE PENTRU DEFINIȚIA CONCEPTUALĂ	27
<i>Metoda de definire a unui concept</i>	27
<i>Termenul sui generis</i>	28
<i>Criterii principale prin care s-ar defini în legislație o eroare judiciară</i>	28
Criterii substanțiale.....	28
Criterii procesuale.....	29
VICII FUNDAMENTALE - CRITERII CHEIE PENTRU DEFINIȚIA CONCEPTUALĂ.....	31
REMEDIEREA – CRITERII	32
<i>Reguli generale</i>	32
<i>Cuantumul compensațiilor</i>	32
PROPUNERI ȘI RECOMANDĂRI DE AMENDAMENTE LEGISLATIVE	33
Anexă.....	34

Considerațiuni generale privind oportunitatea instituirii unui cadru normativ cu privire la compensarea erorilor judiciare

Introducere

1. Studiul a fost realizat urmare a acțiunii „Dezvoltarea mecanismului de compensare a prejudiciilor în caz de eroare judiciară în cauze penale și revizuirea legislației privitor la compensarea prejudiciilor cauzate prin erori judiciare de către organele de drept,, prevăzută în Planul de activitate al Direcției generale Agent guvernamental pentru anul 2016. La elaborarea studiului au participat Lilian Apostol, ex-Agent guvernamental, și colaboratorii Direcției Reprezentare la CtEDO.

2. În text autorii Studiului prezintă și analizează un concept cu privire la oportunitatea instituirii unui cadru normativ cu privire la compensarea erorilor judiciare, precum și modalitatea de instituire a unui atare cadru normativ în corespundere cu reglementările Consiliului Europei, jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului (*în continuare Curtea Europeană*), Uniunii Europene, unor state membre ale Consiliului Europei și practicii judiciare naționale.

3. **Scopul** studiului este de a elabora unele principii directorii care să ghideze procesul de creație legislativă și de a stabili în ce măsură crearea unui asemenea cadru normativ este fezabilă și care sunt perspectivele unei atare inițiative.

Terminologia

4. **Eroarea judiciară** se referă la un anumit viciu procedural care este atât de fundamental încât invalidează în întregime hotărârea judecătorească definitivă și odată cunoscut poate să determine o altă soluție judiciară diametral opusă celei afectate de acest viciu. Deși această noțiune se referă în special procedurilor penale, aceasta se poate adresa și procedurilor civile. O bună înțelegere a termenului de *eroare judiciară* constituie, în principiu, scopul prezentului concept și prin urmare se va propune doar o definiție conceptuală care să servească scopului. În prezentul concept, termenul de *eroare judiciară* se va folosi *lato sensu*, incluzând în sine potențial toate procedurile judiciare, penale, civile ori contravenționale, poate chiar și cele de contencios administrativ ori control judecătoresc, fiecare cu specificul său.

5. Viciu fundamental de procedură

Conceptual dacă o eroare judiciară este imputabilă fie acțiunii ori inacțiunii procedurale ale instanței și/sau și părții acuzării, *viciu fundamental* este o circumstanță de fapt care poate să genereze o eroare judiciară, dar poate să afecteze procedurile judiciare fără a crea o aparență de eroare. De obicei, printr-un *viciu fundamental* se subînțelege o circumstanță de fapt, legată de comportamentul procesual, dar care de asemenea este de o așa natură încât poate să afecteze fondul cauzei, dar poate evolua și într-o încălcare separată a unui drept fundamental fără a afecta fondul. Deci după efecte, ambii termeni pot fi uneori similari – ambii afectează fondul unei cauze – dar pot fi diferiți – dacă viciu fundamental de procedură este mai degrabă o chestiune de procedură care afectează un drept fundamental, eroarea judiciară este în substanță o circumstanță de fapt necunoscută care afectează fondul cauzei și nu obligatoriu poate fi o încălcare procedurală fundamentală.

6. În text se va utiliza noțiunea de ”remediere/reparații/compensații pentru erorile judiciare” care sunt înțeleși în prezentul concept ca niște termeni *sui generis*. Totuși, anumite explicații terminologice se impun. Terminologia este definită în accepțiunea jurisprudenței Curții Europene.

7. **Remedii** sunt mijloace legale, mecanisme procesuale, instituite în drept, proceduri generale și speciale, etc., luate individual și în ansamblu menite să ofere o remediere a pretinselor încălcări ale drepturilor garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului (*în continuare Convenție*).

8. **Remediere** este o situație de reversare a pretensei(-lor) violări la starea de fapt și de drept precum că violarea nu ar fi avut loc. În acest sens, o remediere este similară cu principiul *restitutio in integrum*, dar nu are aceleași efecte cum ar fi repunerea părților în situația anterioară.

9. **Reparația echitabilă (sau satisfacția echitabilă)** este de obicei o compensare bănească ori o altă formă de compensare (spre exemplu prin acordarea unui drept sau serviciul echivalent ori eliberarea de obligații instituite cu încălcare, restabilirea certitudinii juridice sau chiar și a unor speranțe legitime). Satisfacția echitabilă devine relevantă doar în atunci când situația anterioară existentă până la momentul încălcării nu poate fi reparată (*chiar și parțial*) prin prima formă de remediere. Respectiv, remedierea nu trebuie privită că ar implica obligatoriu o reparație bănească și include în sine și alte măsuri de reparații echivalente, menite să restabilească situația la poziția anterioară încălcării.

10. **Recurs** (fr. "recours", eng. "appeal") este calea procedurală de atac împotriva pretenzelor încălcări ori o acțiune prin care se pretinde restaurarea situației anterioare încălcării. Cu alte cuvinte, *recursul* trebuie tratat *lato sensu* ca o cale de realizare a remedierii și de solicitare de reparații. Implică nu numai norme procesuale care oferă o realizare *in abstracto* a remedierii dar și mecanisme instituționale viabile care cer soluții executorii în fapt. A se nota faptul că în versiunea engleză a textului Convenției *remediu* este expus prin cuvântul - "remedy", iar versiunea franceză a textului Articolului 13 operează cu cuvântul "recours".

Considerațiuni generale cu privire la metodologia analizei

11. Pentru analiza obiectului urmează a fi abordate următoarele aspecte:

1. Analiza preliminară dacă există ori nu careva mecanisme în sistemul de drept național care ar fi similare ori *mutatis mutandis* aplicabile remedierii pentru erorile judiciare (*lex lata*).
2. Dacă există atare mecanisme, atunci va fi analizată eficacitatea mecanismelor deja existente.
3. Analiza comparativă a bunelor practici din alte sisteme de drept
4. Reflecția asupra unor standarde internaționale în domeniu
5. Propuneri cu privire la posibile modificări a legislației, eventual structura modificărilor de lege ori instituirii unui cadru legislativ nou și considerațiuni de tehnică legislativă (*lex ferenda*).

ANALIZA (*lex lata*)

Eroarea judiciară și vicii fundamentale – noțiuni

12. Pentru formarea unei înțelegeri a erorii judiciare se propune analiza comparativă a legislației naționale, care cel puțin definește un termen similar sau poate să inspire la formarea unei noi noțiuni. Se va vedea legislația care aduce claritate în înțelegerea viciului fundamental.

Cadrul normativ național

Procesul penal

13. Codul de procedură penală în art. 6 p. 44) definește:

viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, care a afectat hotărârea pronunțată – încălcare esențială a drepturilor și libertăților garantate de Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, de alte tratate internaționale, de Constituția Republicii Moldova și de alte legi naționale.

14. Codul de procedură penală stabilește faptul că constatarea unui *viciu fundamental* servește temei pentru utilizarea căilor extraordinare de redeschidere a procedurilor penale finalizate (*atât la faza de urmărire penală, cât și la faza judiciară*).

15. Pe de altă parte *Codul de procedură penală al Republicii Moldova* nu definește și nu operează cu noțiunea de *eroare judiciară*.

16. De asemenea, este relevant *capitolul VII din Codul de procedură penală al Republicii Moldova* care se referă la o procedură specială de reparare a prejudiciului pentru acțiuni ilicite. Aceste norme în principal stabilesc dreptul participanților la procesul penal la despăgubiri, instituind o procedură separată cu retrimiteri direct la normele *Legii nr. 1545 din 25 februarie 1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești (în continuare Legea 1545)* (a se vedea la § 23 *dedesubtinfrac*). Aceste acte legislative nu operează cu noțiuni ori definiții a *erorii judiciare* ori a *viciului fundamental de procedură* și se referă la situații în care poate apărea dreptul la despăgubiri, situații expres definite în conținutul art. 6 din *Legea nr. 1545* menționată *supra*. În linii generale aceste norme sunt mai degrabă niște norme de retrimiteri și realizare a principiului legalității în procesul penal încorporat în articolul 2 alin. (4) din *Codul de procedură penală al Republicii Moldova* care condiționează oricare aplicabilitate procesual penală a oricărei norme dintr-o lege specială cu includerea acesteia în *Codul de procedură penală*:

... (4) *Normele juridice cu caracter procesual din alte legi naționale pot fi aplicate numai cu condiția includerii lor în prezentul cod.*

17. Este oportun de a reproduce textele *Capitolului VII din Codul de procedură penală al Republicii Moldova* în întregime:

Capitolul VII PROCEDURA DE REPARARE A PREJUDICIULUI CAUZAT PRIN ACȚIUNILE ILCITE ALE ORGANELOR DE URMĂRIRE PENALĂ ȘI ALE INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI

Articolul 524. Dispoziții generale

Persoanele cărora, în cursul procesului penal, prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală sau ale instanțelor judecătorești, li s-a cauzat un prejudiciu material sau moral au dreptul la despăgubire echitabilă în conformitate cu prevederile legislației cu privire la modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală și ale instanțelor judecătorești.

Articolul 525. Acțiunea pentru repararea prejudiciului

(1) Acțiunea pentru repararea prejudiciului poate fi inițiată în termen de trei ani de la data apariției dreptului la repararea prejudiciului conform prevederilor art. 6 din *Legea nr. 1545-XIII din 25 februarie 1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*.

(2) Acțiunea pentru repararea prejudiciului poate fi inițiată în instanța judecătorească în a cărei rază teritorială domiciliază persoana căreia i-a fost cauzat prejudiciul sau, după caz, succesorii ei, în ordinea procedurii civile, chemând în judecată statul, care este reprezentat de către Ministerul Justiției.

(3) Acțiunea pentru repararea prejudiciului este scutită de plata taxei de stat.

Procesul contravențional

18. *Codul contravențional al Republicii Moldova* în art. 380 alin. (1) utilizează noțiunea de *viciu fundamental* ca temei pentru reluarea unei proceduri contravenționale, ca excepție de la principiul *non bis in idem*:

Nimeni nu poate fi urmărit sau sancționat de mai multe ori pentru aceeași faptă. Reluarea procesului contravențional care a încetat poate avea loc doar în cazul descoperirii unor noi circumstanțe sau în cazul depistării unui viciu fundamental în hotărârea de încetare.

19. *Codul contravențional* nu operează cu vreo noțiune sau definiție a erorii judiciare. Nu definește și nu prevede nici dreptul la despăgubiri.

20. S-ar putea ca sistemul din procesul penal (*a se vedea mai sus*) de definire a viciilor fundamentale și a dreptului la despăgubiri să fie considerat ca fiind aplicabil și procesului contravențional, din considerentul că *Codul contravențional al Republicii Moldova* aplică sistemul de referințe la anumite instituții procesual-penale. Cu titlu de exemplu articolele 382 alin. (6), 384 alin. (6), etc. din *Codul contravențional al Republicii Moldova* care fac expres retrimiteri la procedurile definite de *Codul de procedură penală*. Totuși, expres legea

contravențională nu face referință la procedurile de despăgubire și la constatările viciilor fundamentale și/sau erorilor judiciare. Or, legea procesual penală interzice oricare proceduri neincorporate în textele Codului de procedură penală (§ 16 *deasupra*). Astfel, s-ar putea afirma că din punct de vedere formal, legiuitorul a exclus procedurile contravenționale din beneficiile dreptului la despăgubire pentru vicii procesuale și/sau erori judiciare.

21. Mai mult, menționăm și evoluția practicii judiciare naționale care la momentul aprecierii respectării drepturilor fundamentale prin prisma Convenției Europene, nu face deosebire între procedurile contravenționale și cele penale constatând că ambele proceduri trebuie să fie guvernate de garanțiile unui proces echitabil (jurisprudența *Zilliberberg c. Moldovei*, nr. 61821/00 din 01 februarie 2005, *Guțu v. R. Moldova*, nr. 20289/02 din 07 septembrie 2007, *Fomin c. Moldovei*, nr. 36755/06 din 11 octombrie 11 etc.). Acest din urmă aspect va fi abordat separat.

Procesul civil

22. Aparent Codul de procedură civilă nu definește expres nici un viciu procedural și nici o eroare judiciară, deși în art. 445 lit. c) din Codul de procedură civilă o eroare judiciară constituie temei de retrimiteri a cauzei civile în instanța, care a admis-o pentru rejudecare:

Instanța, după ce judecă recursul, este în drept: ... c) să admită recursul, să caseze integral decizia instanței de apel și să trimită pricina spre rejudecare în instanța de apel în toate cazurile în care eroarea judiciară nu poate fi corectată de către instanța de recurs;

Procedurile judiciare speciale

23. Legea nr. 1545 din 25 februarie 1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești, reprezintă o lege specială și, în principiu, poate fi considerată ca fiind un cadru normativ național preponderent pentru acest studiu. În linii generale, în partea relevantă a elaborării conceptului, Legea nr. 1545 din 25 februarie 1998 poate fi considerată ca un remediu, caracteristicile căruia sunt, în general, următoarele:

1. Constituie un remediu compensatoriu, care oferă dreptul la compensații bănești și alte forme alternative de compensație morală cum ar fi scuzele oficiale în numele autorității, care constituie o altă formă de reparație.

2. Are o aplicabilitate limitată, domeniul de aplicare se referă exhaustiv doar la anumite tipuri de încălcări (a se vedea articolul 3 din Legea nr. 1545 din 25 februarie 1998).

3. Impune multe restricții procedurale, care restrânge și mai mult sfera pe care o acoperă articolul 6 din Legea nr. 1545 din 25 februarie 1998.

4. Practica judiciară tinde să extindă acest remediu la situații pentru care nu a fost prevăzută.

5. Eficacitatea acestei legi este încă disputabilă.

24. În partea relevantă a elaborării prezentului concept, Legea nr. 1545 din 25 februarie 1998 reprezintă un început de definire a erorilor judiciare, dar nu definește acest termen *sui generis*. Legea 1545 din 25 februarie 1998 definește o listă a situațiilor particulare în care apare dreptul la despăgubiri cum ar fi: *rețineri ilegale, aplicării ilegale a măsurilor preventive sub formă de arest, declarație de a nu părăsi localitatea sau țara, tragerii ilegale la răspundere penală, condamnării ilegale, confiscării ilegale a averii, supunerii ilegale la muncă neremunerată în folosul comunității; etc.*), fără a defini generic ce este caracteristic pentru toate aceste situații.

25. Legea 1545 din 25 februarie 1998 în articolul 6 a ales să restricționeze aplicabilitatea sa prin impunerea unor reguli procesuale care dau naștere dreptului la despăgubiri, cum ar fi existența unei hotărâri judecătorești definitivă. În rest, Legea 1545 din 25 februarie 1998 definește regulile procedurale, participanții la proceduri, participanții la acțiuni de despăgubire,

formele de compensare și procedura lor de executare. Aceste reguli sunt relevante pentru prezentul studiu întrucât reprezintă modul de implementare în practică a drepturilor la despăgubire, care ca un mecanism tehnic poate fi preluat în întregime.

26. Legea nr. 1545 din 25 februarie 1998 conține și anumite deficiențe. *Spre exemplu*, prevederile acestei legi care stabilesc dreptul la compensații apar doar după achitarea persoanei și ar putea aparent contraveni cu esența dreptului declarat de Articolul 5 § 5 din Convenție. O hotărâre judecătorească referitoare la constatarea unei încălcări a Articolului 5 din Convenție nu trebuie echivalată cu o hotărâre de achitare pe fondul acuzațiilor.

27. La fel, noțiunile de *tragere ilegală la răspundere penală* ori *condamnare ilegală* din articolul 3 al Legii nr. 1545 din 25 februarie 1998 sunt generale și abstracte. Ele nu conciliază cu momentele procedurale în care poate să apară, potrivit articolului 6 din Legea sus-menționată dreptul la despăgubiri și în particular, după o achitare. O achitare prin sine nu duce la concluzia că persoana ar fi fost trasă ilegal la răspundere penală ori chiar condamnată ilegal, dacă achitarea a fost dispusă de instanța de apel ori recurs casând o sentință de condamnare anterioară. Cert este că la moment legea creează confuzie.

28. Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești (*în continuare* Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011) reprezintă un alt exemplu care instituie un model de compensații pentru omisiuni ale judiciarului luat în ansamblu pentru asigurarea unei anumite garanții fundamentale – rezonabilitatea procedurilor judiciare, care încorporează și celeritatea executării hotărârilor judiciare.

29. Caracteristicile acestui remediu sunt următoarele:

1. **Remediu compensatoriu** – oferă doar dreptul la compensații și nu asigură accelerarea procedurilor ori executarea efectivă a hotărârilor judecătorești naționale.

2. **Remediu cu aplicabilitate limitată** – în sensul că acoperă doar o gamă specială de pretinse încălcări în materie de rezonabilitate a duratei procedurilor (fie judiciare, fie cele de executare).

3. **Remediu judiciar** – cu alte cuvinte este pus direct și exclusiv în sarcina judiciarului.

4. **Remediu special** – deși conține caracteristicile unui remediu cu aplicabilitate generală, având în vedere că nu se referă la alte tipuri de încălcări și are o aplicabilitate limitată este eminemamente un remediu special.

5. **Aplicarea directă** – în premieră obligă instanțele printr-o normă a legii la aplicarea directă a jurisprudenței Curții Europene.

6. **Mecanismul similar celui din Convenție** – instituind o procedură de o plângere individuală împotriva Statului este similar procedurilor de examinare la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

7. **Neflexibil** – datorită faptului că procedural aruncă toate litigiile în procedura civilă obișnuită, respectiv creează riscul generării unor încălcări pentru remedierea cărora a fost destinat.

8. Deși a fost și este bine privit în ansamblu, la moment mai sunt dispute cu privire la eficacitatea sa.

30. În partea relevantă a acestui studiu, Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011 nu definește ce înseamnă încălcarea dreptului pentru care aceasta instituie dreptul și procedura de compensare, și lasă această definiție la discreția instanțelor care examinează acțiunile înaintate în baza acestei legi. Doar un singur criteriu de referință este stabilit în lege, cel al aplicabilității directe a conceptelor-cheie în materie, așa cum ele au fost definite în jurisprudența Curții Europene (art. 1 alin. (2) din Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011). Deci definiția unei încălcări a termenului *rezonabil* se lasă mai degrabă la discreția instanței judiciare, în raport cu circumstanțele particulare ale speței, cu aplicarea criteriilor generice de identificare.

Alte norme naționale relevante

31. În speță, pentru definirea conceptuală a erorii judecătorești este oportun de a observa abordarea acestui termen de Lege nr. 178 din 25 iulie 2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor (*în continuare Legea nr. 178 din 25 iulie 2014*).

32. Legea nr. 178 din 25 iulie 2014 nu definește expres *eroarea judiciară* ci mai degrabă se referă expres la situații când intervine răspunderea individuală a judecătorului. De notat, în acest sens că Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului, anterior a folosit acest termen în articolul 21¹, dar care a fost abandonat și a intrat în sfera de reglementare exclusivă a Legii nr. 178 din 25 iulie 2014

33. De notat este că atunci când se încearcă să se identifice ce înseamnă o *eroare judecătorească* nu poate fi negat și elementul individual, că o anumită acțiune ori omisiune individuală și pasibilă răspunderii disciplinare comisă de către un judecător, poate genera repercusiuni fundamentale asupra soluției cauzei judiciare unde această abatere disciplinară s-a comis. Judecătorul responsabil disciplinar se identifică cu instanța care judecă cauza, iar anumite abateri ale sale influențează inevitabil soluția pe caz.

34. În acest sens, de notat anumite situații individuale identificate de Legea nr. 178 din 25 iulie 2014 ca abateri disciplinare și care pot servi ca puncte de reflecție pentru identificarea conceptuală a erorii judiciare, *articolul 4 din Legea nr. 178 din 25 iulie 2014* statuează că:

Articolul 4. Abaterile disciplinare

(1) Constituie abatere disciplinară:

- a) nerespectarea îndatoririi de a se abține atunci când judecătorul știe sau trebuia să știe că există una dintre circumstanțele prevăzute de lege pentru abținerea sa, precum și formularea de declarații repetate și nejustificate de abținere în aceeași cauză, care are ca efect tergiversarea examinării cauzei;
- b) aplicarea în mod intenționat, cu rea-voință sau aplicarea repetată din neglijență gravă a legislației contrar practicii judiciare uniforme;
- c) acțiunile judecătorului în procesul de înlăptuire a justiției care fac dovada incompetenței profesionale grave și evidente;
- d) imixtiunea în activitatea de înlăptuire a justiției a altui judecător;
- e) intervențiile ilegale sau exploatarea poziției de judecător în raport cu alte autorități, instituții sau funcționari fie pentru soluționarea unor cereri, pretinderea sau acceptarea rezolvării intereselor personale sau ale altor persoane, fie în scopul obținerii de foloase necuvenite;
- f) nerespectarea secretului deliberării sau a confidențialității lucrărilor care au acest caracter, precum și a altor informații confidențiale de care a luat cunoștință în exercitarea funcției, în condițiile legii;
- g) încălcarea, din motive imputabile judecătorului, a termenelor de îndeplinire a acțiunilor de procedură, inclusiv a termenelor de redactare a hotărârilor judecătorești și de transmitere a copiilor acestora participanților la proces;
- h) absențele nemotivate de la serviciu, întârzierea ori plecarea fără motive obiective de la serviciu, dacă aceasta a afectat activitatea instanței;
- i) încălcarea normelor imperative ale legislației în procesul de înlăptuire a justiției;
- j) neîndeplinirea sau îndeplinirea cu întârziere, imputabilă judecătorului, a unei obligații de serviciu;
- k) atitudinea nedemnă în procesul de înlăptuire a justiției față de colegi, avocați, experți, martori sau alte persoane;
- l) încălcarea prevederilor referitoare la incompatibilitățile, interdicțiile și restricțiile de serviciu care îi privesc pe judecători;
- m) comiterea unei fapte care întrunește elementele unei infracțiuni sau contravenții, dacă aceasta a adus atingere justiției;
- m¹) nerespectarea prevederilor art. 6 alin. (2) din Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale;
- n) obstrucționarea, prin orice mijloace, a activității inspectorilor-judecători;
- o) utilizarea unor expresii inadecvate în cuprinsul hotărârilor judecătorești ori motivarea în mod vădit contrară raționamentului juridic, de natură să afecteze prestigiul justiției sau demnitatea funcției de judecător;
- p) alte manifestări care aduc atingere onoarei sau probității profesionale ori prestigiului justiției, comise în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau în afara acestora.

Cadrul normativ internațional

Jurisprudența Curții Europene cu privire la compensarea erorilor judiciare

35. În speță jurisprudența Curții Europene la interpretarea conceptului de eroare judiciară, indiferent de natura acestei erori, devine cea mai relevantă deoarece, *în primul rând* impactul jurisprudenței Curții Europene asupra sistemului național moldovenesc este unul semnificativ, iar interpretarea dată prevederilor Convenției reprezintă un nivel înalt de autoritate în *opinio juris* și cutuma juridică națională.

36. În al doilea rând, anumite constatări ale jurisprudenței Curții Europene în cazurile Republicii Moldova de asemenea pot avea relevanță pentru instituirea conceptului, respectiv reflectarea lor este de asemenea necesară.

37. În linii generale din gama vastă a chestiunilor abordate de jurisprudența Curții Europene care pot fi relevante abordării conceptului de eroare judiciară, sun de remarcat conceptele privind jurisprudența în materia aplicării Articolului 3 din Protocolul nr. 7 la Convenție - este unicul text în care se regăsește termenul de *eroare judiciară*. Respectiv, jurisprudența Curții Europene în materia aplicării acestei prevederi este direct relevantă conceptului.

38. De asemenea, este relevantă și jurisprudența în aplicarea Articolului 5 § 5, deoarece acesta este un remediu special și instituie niște reguli de compensare similare celor din Articolul 3 din Protocolul nr. 7 din Convenție.

39. Plus vor fi relevante și anumite considerațiuni în materia definirii conceptului de proces judiciar arbitrar sau acțiuni arbitrare (prin prisma aplicării Articolului 6 din Convenție), care pot servi definirii conceptului de eroare judiciară. Se vor face și anumite referințe la definirea conceptului de *viciu fundamental de procedură* în sensul Articolului 4 § 2 din Protocolul nr. 7 la Convenție.

40. Anumite considerațiuni în materia Articolului 13 (*dreptul la un recurs efectiv*) de asemenea sunt importante pentru a înțelege situația. Ori chiar și Curtea Europeană deseori analizează o încălcare din sfera despăgubirilor pentru eroare judiciară în cumul cu prevederile Articolului 3 din Protocolul nr. 7, Articolului 5 § 5 și Articolului 13 (a se vedea, spre exemplu *Poghosyan și Baghdasaryan v. Armeniei*, nr. 22999/06, 12 iunie 2012).

Jurisprudența în materia Articolului 3 din Protocolul nr. 7

41. Curtea Europeană a interpretat Articolul 3 din Protocolul nr. 7 al Convenției, în linii generale, în felul următor și anume că, în contextul Raportului Explicativ la Protocolul nr. 7 această dispoziție este aplicabilă numai atunci când condamnarea inițială a fost inversată din cauza unui fapt nou sau recent descoperit și care a demonstrat în mod concludent că în procesul original a existat un viciu serios care a afectat procesul judiciar. Curtea este de părere că a existat intenția autorilor Articolului 3 din Protocolul nr. 7 al Convenției pentru a restricționa domeniul de aplicare a acestuia, într-o manieră foarte îngustă. Dreptul la despăgubire a fost exclus în privința reversării unei condamnări bazate pe un fapt ori o probă cunoscută, dar apreciată diferit în proceduri redeschise, și care nu este legată de "*fapte noi sau recent descoperite*".

42. Astfel, pentru a înțelege conceptul, următoarele spețe sunt relevante. În una din primele cauze *Bachowski v. Poloniei*, nr. 32463/06 din 02 noiembrie 2010 Curtea Europeană s-a pronunțat asupra inaplicabilității Art.3 din Protocolul nr. 7 și a interpretat ce ar însemna *fapte noi sau recent cunoscute* în situația solicitării unor îndemnizații în caz de anulare a unei „condamnări penale”, motivate de schimbarea regimului politic (reabilitare). În fapt, în anul 1959, reclamantul a fost condamnat pentru „difuzarea de informații false” la trei ani de închisoare pentru că a distribuit broșuri care criticau dominarea Poloniei de către Uniunea Sovietică. În 2001, ca urmare a unui recurs depus din numele său de către Ombudsman, condamnarea sa a fost anulată. În cadrul acestei proceduri, Curtea Supremă a considerat că reclamantul nu a comis infracțiunea pentru care a fost condamnat și că condamnarea sa se baza

pe o interpretare și o aplicare inacceptabilă a dreptului penal material. În 2004, un tribunal regional a acordat reclamantului o reparație pentru prejudiciul suferit. Reclamantul a contestat cu apel suma indemnizației, pe care acesta o considera prea mică, însă apelul său a fost respins.

43. În drept, Curtea s-a subscris la concluziile instanțelor naționale care au anulat condamnarea reclamantului. Ar fi incompatibil cu principiul preeminenței dreptului și a respectării drepturilor omului ca o condamnare penală, motivată în mod vădit, de obiectivele unui regim politic represiv, să rămână valabilă după anularea acesteia la cererea persoanei condamnate, în conformitate cu prevederile aplicabile din dreptul intern. Totodată, achitarea reclamantului a rezultat dintr-o reevaluare efectuată de către Curtea Supremă de Justiție a elementelor de probă care au fost deja produse și erau cunoscute de instanță în 1959 și nu din revelarea unor fapte noi. În acest context, Curtea relevă că, conform lucrărilor preparatorii privind Art. 3 din Protocolul nr. 7, această dispoziție **se aplică doar dacă condamnarea inițială a fost anulată în temeiul unui fapt nou sau recent descoperit, demonstrând de o manieră concludentă că procedura inițială a fost grav viciată de o eroare a procesului judiciar**. Aceasta arată că autorii aveau intenția de a încadra strict câmpul de aplicare a articolului 3 din Protocolul nr. 7, dreptul la indemnizare fiind exclus în caz de anulare a condamnării bazată pe alte motive decât cele ce țin de apariția unor fapte noi sau recent descoperite. Prin urmare, circumstanțele cauzei nu relevă temei de aplicare al Articolului 3 din Protocolul nr. 7.

44. Anterior în cauza *Matveyev v. Russia*, nr. 26601/02 din 03 iulie 2008 Curtea a interpretat similar Articolul 3 din Protocolul nr. 7 și a notat că dreptul la despăgubiri oricum nu a fost aplicabil, deoarece anularea condamnării reclamantului a avut loc pe baza reexaminării aceluiași probe și fapte anterior cunoscute și evaluate diferit. Astfel, Raportul Explicativ la Articolul 3 din Protocolul nr. 7 stipulează clar, că natura procedurii utilizate pentru anularea unei condamnări este mai puțin importantă. Raportul explicativ, de asemenea, a confirmat faptul că această dispoziție este aplicabilă numai în cazul în care condamnarea a fost inversată pe motiv că un fapt nou sau recent descoperit arată în mod concludent că a existat o eroare judiciară, astfel că nu există nici o obligație de a plăti despăgubiri în cazul în care condamnarea a fost inversată sau a avut loc o grațiere pe un alt motiv. Condamnarea reclamantului, în speță, a fost casată pe motivul că ștampila poștală nu a fost valabilă la momentul evenimentelor și nu ar fi putut fi folosită pentru a obține un profit ilicit. Din probele la dosar, atât reclamantul, cât și instanța de judecată au fost conștiente că ștampila poștală utilizată de reclamant nu mai era valabilă. În consecință, condamnarea sa nu a fost casată pe temeiul "*unui fapt nou sau recent descoperit*", ci ca urmare a unei reevaluări de către instanța superioară a probelor care deja au fost folosite în proces. Rezultă că condițiile de aplicabilitate a Articolului 3 din Protocolul nr. 7 nu au fost respectate.

45. Cauza *Poghosyan și Baghdasaryan v. Armeniei*, nr. 22999/06, 12 iunie 2012 s-a referit la un cumul de norme aplicabile situației reclamantilor și a vizat imposibilitatea de a solicita despăgubiri morale de către o victimă a unei erori judiciare. Curtea a constatat încălcarea Articolului 13 (*dreptul la un recurs efectiv*), și Articolului 3 din Protocolul 7 din Convenție. Astfel, în fapt, în 1999, primul dintre reclamanti a fost condamnat pentru omucidere și viol la 15 ani de închisoare. Acesta a continuat să pretindă că e nevinovat și în 2004 hotărârea de condamnare a fost casată și reclamantul a fost eliberat. Doi dintre polițiștii care au efectuat ancheta inițială cu privire la omucidere au fost ulterior condamnați pentru investigare abuzivă, după ce un tribunal regional a constatat că îl supuseră pe reclamant la rele tratamente pentru a-l forța să mărturisească fapta. Într-o procedură civilă separată, primului dintre reclamanti i s-a acordat despăgubiri pentru profitul nerealizat, dar cererea de despăgubiri morale i-a fost respinsă pe baza faptului că acest tip de despăgubire nu era prevăzut de Codul Civil.

46. În drept, Articolul 3 și Articolul 13 din Convenție: constatarea unei încălcări a unei alte prevederi a Convenției nu este o condiție obligatorie pentru aplicarea art. 13, pentru aplicarea acestuia fiind suficient ca reclamantul să formuleze un capăt de cerere temeinic. Primul dintre

reclamanți a formulat, fără îndoială, un astfel de capăt de cerere, deoarece instanțele naționale constatașeră că a fost supus la rele tratamente de către poliție. Articolul 13 este deci aplicabil, în ciuda faptului că plângerea formulată de către reclamant pe fondul Articolului 3 nu poate fi examinată de către Curte, deoarece relele tratamente au avut loc înainte de ratificarea Convenției de către Armenia. Curtea a statuat în cauze anterioare că acordarea de despăgubiri morale ar trebui să fie, în principiu, disponibilă ca parte din ansamblul de eventuale remedii efective pentru încălcări ale articolelor 2 și 3 fundamentale ale Convenției, deoarece despăgubirile morale nu au fost disponibile primului dintre reclamanți în dreptul intern și a fost lipsit de o cale de recurs efectivă.

47. În partea ce vizează Articolul 3 din Protocolul nr. 7 din Convenție, Curtea a notat că, deoarece hotărârea de condamnare a primului dintre reclamanți a fost casată și acesta a solicitat despăgubiri morale după intrarea în vigoare a Protocolului nr. 7 în ceea ce privește Armenia, Curtea are competență *ratione temporis* și art. 3 din Protocolul nr. 7 este aplicabil. Deși această prevedere garantează plata unei despăgubiri potrivit legislației sau practicii interne, despăgubirea este datorată chiar și atunci când legislația sau practica internă nu o prevede. Mai mult, scopul articolului 3 din Protocolul nr. 7 nu este doar de a recupera orice pierdere financiară cauzată de o condamnare ilegală, dar și de a acorda unei persoane condamnate ca urmare a unei erori judiciare despăgubiri pentru prejudiciul moral, cum ar fi trauma psihologică, anxietatea, tulburările psihologice, sau pierderea dorinței de a trăi. Nicio asemenea despăgubire nu a fost disponibilă reclamantului.

48. Cauza *Allen c. Regatului Unit al Marii Britanii*, nr. 25424/09 din 12 iulie 2013 a examinat un aspect similar, atunci când o persoană a fost condamnată în temeiul unei probe medicale principale. Astfel, probele pe care jurații și-au întemeiat condamnarea au fost declarațiile unor experți medicali care au arătat că leziunile suferite de fiul reclamantei (*sugar în varsta de patru luni patru luni*) ar fi putut rezulta din scuturare sau impact. Condamnarea s-a bazat pe ipoteza acceptată cu privire la "sindromul copilului scuturat", de asemenea, cunoscut sub numele de "traumatism cranian non-accidental" ("NAHI"), având ca rezultat o triadă de leziuni intracraniene: encefalopatie, hemoragii subdurale și hemoragii retiniene, produse fără folosirea forței nelegale. Toate trei leziuni erau prezente în cazul decesului fiului reclamantei. În urma unei verificări efectuate de către autorități a cazurilor în care au fost invocate dovezi medicale de specialitate, reclamanta a solicitat și a obținut dreptul de a formula apel peste termen. Reclamanta și-a fondat apelul pe contestarea ipotezei acceptate cu privire la NAHI, pe baza faptului că noi dovezi medicale sugerau că triada de leziuni ar putea fi atribuite unei alte cauze decât NAHI. Reclamanta a fost eliberată din închisoare, după ce a executat șaisprezece luni. Ea a solicitat despăgubiri dar nu i s-au acordat. Reclamanta a pretins nerespectarea dreptului la prezumpția nevinovăției (Articolul 6 § 2 din Convenție), deoarece Regatul Unit nu a ratificat Protocolul nr. 7 din Convenție. Curtea nu a constatat violare.

49. În încheiere, în materia de compensații pentru erori judiciare Articolul 3 din Protocolul 7 al Convenției constituie cadrul special - *lex specialis* - comparativ cu cadrul general care reglementează garanțiile unui proces echitabil. Protocolul nu obligă la o procedură judiciară de compensare, deși ea este preferabilă. Respectiv unele din garanții încorporate în Articolul 6 din Convenție pot fi evitate și rămân la discreția statului. Aceasta reiese din caracterul accesoriu al întregului protocol care vine să suplimenteze anumite prevederi încorporate în Convenție și instituie unele drepturi separate (*mutatis mutandis Maaouia v. France*, nr. 39652/98 din 05 octombrie 2010, §§ 36-37 și *Allen v. United Kingdom*, nr. 25424/09 din 12 iulie 2013 § 105).

50. Anumite prevederi din Convenție, cum este Articolul 5 § 5 instituie separat un drept de compensare pentru privare de libertate contrară acestui articol (*Benham v. the United Kingdom*, nr. 19380/92 din 10 iunie 1996 § 50).

Jurisprudența în materia Articolului 5 § 5

51. Ca un bun exemplu poate servi compendium de principii instituite de Curtea Europeană descrise în Ghidul privind Articolul 5 din Convenție: (extrase)

1) *Aplicabilitatea*

221. Dreptul la despăgubire stabilit în paragraful 5 presupune să fie constatată o încălcare cel puțin a unuia dintre celelalte paragrafe ale Articolului 5, fie de către o autoritate națională, fie de către Curte (a se vedea, printre multe alte autorități, NC v. Italia [GC], § 49, Pantea v. România, § 262; Vachev v. Bulgaria, § 78).

222. În absența constatării de către o autoritate națională de încălcare a oricăreia dintre celelalte dispoziții ale articolului 5, fie direct fie în substanță, Curtea însăși trebuie să stabilească mai întâi existența unei astfel de încălcări ale articolului 5 § 5 pentru a-l aplica (a se vedea, de exemplu, *Nechiporuk și Yonkalo v. Ukraine*, §§ 227 și 229, *Yankov v. Bulgaria*, §§ 190-93).

223. Aplicabilitatea articolului 5 § 5 nu depinde de o constatare a unei încălcări de către o autoritate internă, și nici de elemente care să probeze că, în lipsa încălcării persoana în cauză ar fi eliberată (*Blackstock v. Regatul Unit*, § 51; *Waite v. Regatul Unit*, § 73). Chiar dacă arestare sau detenția ar fi conformă cu respectarea dreptului intern, ar putea fi contrară Articolului 5, și în acest caz articolul 5 § 5 ar fi în continuare aplicabil (*Harkmann v. Estonia*, § 50).

2) *Remediu judiciar*

224. Articolul 5 § 5 creează un drept direct și opozabil la reparații în fața instanțelor naționale (A. și alții împotriva Regatului Unit [MC], § 229; *Storck v. Germaniei*, § 122).

3) *Existența unui drept la reparații*

225. Articolul 5 § 5 este respectat atunci când este posibil să se solicite reparații pentru o privare de libertate care a avut loc în condiții contrare paragrafelor 1, 2, 3 sau 4 ale articolului 5 (*Michalak v. Slovacia*, § 204; *Lobanov v. Rusia*, § 54).

226. Un drept opozabil la reparații trebuie să existe atât anterior, cât și ulterior pronunțării hotărârii Curții (Stanev v. Bulgaria [GC], §§ 183-84, Brogan și alții împotriva Regatului Unit, § 67).

227. Exercițarea efectivă a dreptului la reparații trebuie să fie asigurată cu un grad suficient de certitudine (*Ciulla v. Italia*, § 44; *Sakik și alții împotriva Turciei*, § 60). Reparația trebuie să fie posibilă trebuie să fie disponibilă atât în teorie (*Dubovik v. Ukraine*, § 74) cât și în practică (*Chitayev și Chitayev v. Russia*, § 195).

228. Atunci când sunt sezizate cu cereri de reparații de acest tip, autoritățile naționale sunt obligate să interpreteze și să aplice dreptul intern în spiritul articolului 5, fără un formalism excesiv (*Shulgin v. Ukraine*, § 65; *Houtman și Meeus v. Belgiei*, § 46).

4) *Natura reparației*

229. Dreptul la reparație este în principal de natură pecuniară. El nu conferă nici un drept de a obține eliberarea deținutului, această problemă fiind reglementată de articolul 5 § 4 din Convenție (*Bozano v. Franța*, decizie a Comisiei).

230. Luarea în considerare a unei perioade de arestare preventivă pentru a evita plata unei amenzi nu constituie o reparație în sensul articolului 5 § 5, deoarece nu reprezintă o măsură de natură (*Wloch v. Poland* (nr. 2), § 32).

5) *Existența unui prejudiciu*

231. Articolul 5 § 5 nu interzice statelor contractante să subordoneze acordarea unei reparații cu stabilirea, de către persoana în cauză a prejudiciului cauzat de încălcare. Nu poate exista "reparație dacă nu există nici un prejudiciu material sau moral care să facă obiectul reparației" (*Wassink v. Olanda*, § 38).

232. Cu toate acestea, un formalism excesiv în ceea ce privește probele care trebuie prezentate pentru a demonstra prejudiciul moral cauzat de o detenție ilegală încalcă dreptul la reparație. (*Danev v. Bulgaria*, §§ 34-35).

6) *Cuantumul reparației*

233. Articolul 5 § 5 din Convenție nu conferă reclamantului dreptul la o anumită sumă cu titlu de reparație (*Damian-Buruiana și Damian v. România*, § 89; *Şahin Çağdaş v. Turciei*, § 34).

234. Cu toate acestea, o reparație neglijabilă sau disproporționată în raport cu gravitatea încălcării nu este în conformitate cu cerințele articolului 5 § 5, deoarece acest lucru ar face ca dreptul garantat prin această dispoziție să devină unul teoretic și iluzoriu (*Cumber v. Regatul Unit*, Comisia *Attard v. Malta*).

235. Suma reparației nu poate fi considerabil inferioară celei acordate de Curte în cauze similare (*Ganea v. Moldova*, § 30, *Cristina Boicenco v. Moldova*, § 43).

52. Jurisprudența relevantă împotriva Republicii Moldova a examinat compatibilitatea Legii 1545 din 25 februarie 1998 doar ca un remediu ce oferă compensații pentru anumite încălcări, care pot intra în sfera de interes prin prisma definirii conceptului de eroare judiciară.

53. În deciziile *Țopa c. Moldovei*, nr. 25451/08 din 14 septembrie 2010, *Arabadji c. Moldovei*, nr. 25620/06 din 17 septembrie 2013, etc., și în hotărârea *Mătășaru și Savițchii c. Moldovei*, nr. 38281/08 din 02 noiembrie 2010 atunci când a venit vorba despre epuizarea remediilor naționale pentru preținse încălcări ale Articolului 5 din Convenție, Curtea a notat că reclamanții au avut hotărâri judiciare favorabile care le ofereau temei pentru a solicita despăgubiri (*Țopa* a fost achitat, *Arabadji* avea o hotărâre a judecătorului de instrucție care recunoștea încălcarea ilegalității reținerii sale, iar *Mătășaru* avea o hotărâre prin care procedurile contravenționale în care el a fost arestat administrativ s-au clasat). Reclamanții nu au făcut-o și respectiv nu au epuizat remediile. Curtea a susținut că deși sunt dispute cu privire la eficacitatea legii, reclamanții trebuiau să facă uz de ea și nu pot să o conteste *in abstracto*.

54. În cauza *Veretco c. Moldovei*, nr. 679/13 din 07 aprilie 2015, §§ 65-68 Curtea a notat asupra inaplicabilității Legii nr. 1545 asupra procedurilor de arestare a reclamantului din momentul în care dreptul la compensații apare doar după o achitare a reclamantului. De asemenea, potrivit jurisprudenței dreptul la compensații potrivit Art. 5 § 5 apare atunci când o încălcare a prevederilor paragrafelor anterioare este stabilită fie de o instanță judecătorească națională ori de Curtea Europeană. În acest sens, dreptul la compensații potrivit art. 5 § 5 trebuie asigurat cu un suficient grad de certitudine (*Ciulla v. Italy*, nr. 11152/84 din 22 februarie 1989).

Jurisprudența în materia Articolului 13 și a altor căi de remediere conexe

55. Un aspect relevant care se va examina separat (*a se vedea* § 91 *infra*).

Anumite standarde și definiții în recomandări, acte și jurisprudență internațională

Convenția Europeană a Drepturilor Omului

56. Articolul 3 din Protocolul nr. 7 prevede:

"Atunci când o condamnare penală definitivă a fost anulată sau când a intervenit achitarea datorită unui fapt nou sau recent descoperit care dovedește că s-a produs o eroare judiciară, persoana care a suferit o pedeapsă din cauza acestei condamnări are dreptul la despăgubiri în conformitate cu legislația sau practica în vigoare în statul în cauză, cu excepția cazului în care se dovedește că nedivulgarea faptului necunoscut în timp util este atribuibilă, în tot sau în parte persoanei respective."

57. Raportul Explicativ la Protocolul nr. 7 elaborat de către Comitetul Director pentru Drepturile Omului și prezentat Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, explică de la bun început că raportul în sine:

"... nu constituie un instrument care oferă o interpretare autentică a textului protocolului, deși ar putea fi de o asemenea natură încât să faciliteze înțelegerea prevederilor conținute de acesta."

58. În ceea ce privește art. 3 din Protocolul nr 7, raportul indică, :

" 22. Acest articol prevede că despăgubirea se plătește victimei unei erori judiciare, în anumite condiții.

În primul rând, persoana în cauză trebuie să fi fost condamnată pentru o infracțiune printr-o hotărâre definitivă și a suferit o pedeapsă din cauza acestei condamnări. În conformitate cu definiția din raportul explicativ al Convenției europene privind validitatea internațională a hotărârilor represive, o decizie este definitivă "în cazul în care, aceasta a dobândit autoritatea lucrului judecat (**res judicata**). Acesta este cazul atunci când este irevocabilă, adică atunci când nu sunt disponibile căi de atac ordinare suplimentare sau atunci când părțile au epuizat aceste remedii sau au permis termenul să expire fără să recurgă la ele". Prin urmare, rezultă că o hotărâre în contumacie nu este considerată ca fiind finală, atâta timp cât legea internă permite procesul să fie reluat din nou. De asemenea, acest articol nu se aplică în cazurile în care acuzația a fost respinsă sau persoana acuzată a fost achitată, fie de către prima instanță sau, într-o cale de atac, de către un tribunal superior. Dacă, totuși, în unul dintre state în care este prevăzută o astfel de posibilitate, persoanei a fost acordat dreptul de a face apel peste termenul statuar de apel care a expirat, iar condamnarea sa este

ulterior inversată în apel, apoi sub rezerva, în special a condițiilor descrise la punctul 24 *infra*, articolul și celelalte condiții ale acestuia se pot aplica.

23. În al doilea rând, articolul se aplică numai în cazul în care condamnarea a fost anulată sau persoana a fost grațiată, în ambele cazuri, pe motiv că un fapt nou sau recent descoperit dovedește că s-a produs o eroare judiciară, adică, o deficiență gravă în procedura judiciară, care implică un prejudiciu grav pentru persoana condamnată. Prin urmare, în conformitate cu acest articol, nu există o obligație de a plăti despăgubiri în cazul în care condamnarea a fost anulată sau pedeapsa a fost grațiată pentru orice alte motive. De asemenea, articolul nu caută să stabilească reguli cu privire la natura procedurii care trebuie aplicată pentru a stabili o eroare judiciară. Aceasta este o problemă pentru dreptul intern sau practica statului respectiv. Cuvintele "sau a fost grațiată"¹ au fost incluse deoarece în anumite sisteme de drept grațierea, este mai degrabă o acțiune în justiție care conduce la inversarea unei condamnări, poate fi considerată ca fiind remediul adecvat după ce a existat o decizie finală.

24. În final, nu există nici un drept la despăgubiri în temeiul acestei dispoziții în cazul în care se poate demonstra că nedivulgarea faptului necunoscut la timpul potrivit a fost total sau parțial atribuibilă persoanei condamnate.

25. În toate cazurile în care aceste condiții sunt îndeplinite, se plătesc despăgubiri "în conformitate cu legea sau practica statului în cauză". Acest lucru nu înseamnă că nu se plătesc despăgubiri în cazul în care legea sau practica nu prevede astfel de compensații. Aceasta înseamnă că legea sau practica statului ar trebui să prevadă plata unei despăgubiri în toate cazurile în care se aplică acest articol. Intenția este ca statele să fie obligate să despăgubească persoanele doar în cazuri clare de eroare judiciară, în sensul unei recunoașteri a faptului că persoana în cauză a fost în mod evident nevinovată. Acest articol nu este destinat să ofere un drept la despăgubiri atunci când condițiile prealabile nu sunt îndeplinite, de exemplu, atunci când o curte de apel a anulat o condamnare pentru că a descoperit un fapt care a introdus o îndoială rezonabilă cu privire la vinovăția acuzatului și care a fost trecut cu vederea de către judecător."

59. În ceea ce privește definiția viciului fundamental de procedură, Raportul explicativ la Articolul 4 al Protocolului 7 statuează în partea sa relevantă :

" 30. Un caz poate fi totuși redeschis în conformitate cu legislația statului respectiv, dacă există fapte noi sau recent descoperite, sau dacă a existat un viciu fundamental în cadrul procedurii, care ar putea afecta rezultatul cauzei, fie în favoarea persoanei sau în detrimentul său.

31. Termenul "fapte noi sau recent descoperite" include noi mijloace de probă referitoare la fapte existente anterior. Mai mult decât atât, acest articol nu împiedică o redeschidere a procedurii în favoarea condamnatului, precum și orice alte schimbare a hotărârii în beneficiul persoanei condamnate."

Alte acte internaționale relevante

60. Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice 1966

Articolul 14(6) prevede:

"Atunci când o condamnare a fost anulată sau când persoana a fost achitată pe baza faptului că a apărut un fapt nou sau s-a descoperit recent un anumit fapt care dovedește că s-a produs o eroare judiciară, persoana care a suferit o pedeapsă din cauza acestei condamnări are dreptul la despăgubiri, potrivit legii, cu excepția cazului în care se dovedește că nedivulgarea faptului necunoscut în timp util îi este atribuibilă, în tot sau în parte."

Jurisprudența internațională

61. Comitetul ONU pentru Drepturile Omului a examinat aplicarea articolelor relevante din ICCPR. În *W.J.H. v. Olanda* (Comunicarea nr. 408/1990 [1992] UNHRC 25), în care se pretindea o încălcare a articolului 14 alineatul (2) și (6) ca urmare a refuzului de a acorda despăgubiri după o achitare, Comitetul a observat că articolul 14 alineatul (2) se aplică numai procedurilor penale, nu și a procedurilor de acordare de despăgubiri. De asemenea, a constatat că nu fuseseră îndeplinite condițiile prevăzute la articolul 14 alineatul (6).

62. În Comentariul General nr. 32 cu privire la articolul 14, publicat la data de 23 august 2007, Comitetul ONU pentru Drepturile Omului a declarat, în ceea ce privește dreptul la despăgubiri pentru eroare judiciară, Comitetul a declarat, în măsura în care este relevant:

" 53. Această garanție nu se aplică dacă se dovedește că nedivulgarea unui astfel de fapt material în timp util este în întregime sau în parte atribuibilă acuzatului, în astfel de cazuri sarcina probei revenind statului. Mai

¹ n.a. în versiunea engleză a textului

mult decât atât, nu se datorează despăgubiri în cazul în care condamnarea este anulată în apel, adică înainte ca hotărârea să devină definitivă, sau prin grațiere din motive umanitare sau în cadrul exercitării discreționare a puterii sau pe considerente de echitate, care nu înseamnă că a existat o eroare judiciară."

Recomandările Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei

63. Recomandarea nr. R (2000) 2 a Comitetului de Miniștri statelor membre cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cauze la nivel național în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului conține anumite definiții care pot fi folosite *mutatis mutandis* pentru definirea atât *viciilor fundamentale* cât și a *erorilor judiciare*. În partea sa relevantă Recomandarea indică:

" ... Invită, în lumina acestor considerații Părțile Contractante să asigure ca la nivel național să existe posibilități adecvate pentru a realiza, pe cât e posibil, **restitutio in integrum**;

II. Încurajează Părțile Contractante, în special, să examineze sistemele lor de drept naționale în vederea asigurării că există posibilități adecvate pentru reexaminarea cauzei, inclusiv redeschiderea procedurilor, în cazuri în care Curtea a constatat o violare a Convenției, în special unde:

(i) partea lezată continuă să sufere consecințe negative foarte grave datorită rezultatului deciziei naționale în cauză, care nu sunt în mod adecvat remediate prin satisfacția echitabilă și nu pot rectificate decât prin reexaminare sau redeschidere, și

(ii) hotărârea Curții duce la concluzia că:

(a) decizia națională contestată este în esență contrară Convenției, sau

(b) violarea constatată este cauzată de erori sau deficiențe procedurale de o asemenea gravitate încât apare un dubiu serios în privința rezultatului procedurilor naționale contestate. "

Practica normativă a altor state europene (analiza comparativă)

64. O asemenea analiză comparativă a făcut-o deja Curtea Europeană în cauza *Allen c. Regatului Unit*. Ea poate fi reprodusă în întregime:

"C. Dreptul și practica cu privire la procedurile de acordare a unor despăgubiri după încetarea urmăririi penale sau după achitare în Statele Membre

73. Curtea s-a axat pe legislația și practica judiciară din treizeci și șase de state membre cu privire la procedurile de acordare de despăgubiri după încetarea urmăririi penale sau după achitare. Studiul a arătat că statele nu au o abordare uniformă în acest domeniu. Unele state au mai mult de un sistem, și, astfel, diferite tipuri de despăgubiri.

74. Procedurile pentru a solicita despăgubiri variază semnificativ la nivelul statelor analizate. În zece state, procedurile disponibile par a fi direct legate de procedura penală, tribunalul care a judecat acțiunea penală fiind competent să evalueze o cerere de acordare de despăgubiri în cazul în care a existat o achitare în cadrul procedurii de judecată inițiale (Germania, Rusia și Ucraina) sau anularea unei condamnări în urma unei proceduri de revizuire (Belgia, Franța, Germania, Grecia, Italia, Luxemburg, Monaco și Elveția).

75. În treizeci de state, procedurile disponibile sunt independente de procesul penal (Albania, Austria, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Republica Cehă, Danemarca, Estonia, Finlanda, Franța, Ungaria, Irlanda, Lituania, Luxemburg, Malta, Republica Moldova, Monaco, Muntenegru, Norvegia, Polonia, România, Rusia, Serbia, Spania, Slovacia, Slovenia, Suedia, fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Turcia și Ucraina). În aceste state, o cerere de acordare de despăgubiri poate fi introdusă pe cale administrativă la ministru sau la autoritățile publice (în Austria, Bosnia și Herțegovina, Croația, Republica Cehă, Danemarca, Estonia, Finlanda, Irlanda, Luxemburg, Monaco, Muntenegru, Serbia, Slovacia, Slovenia și Spania și Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei), la instanțele civile sau administrative (în Albania, Bulgaria, Franța, Ungaria, Lituania, Republica Moldova, Norvegia, România, Rusia, Suedia și Ucraina), sau la instanțele penale, în fața unor judecători diferiți față de cei din procesul penal inițial (în Polonia și Turcia). Termene pentru introducerea unei astfel de cereri sunt în vigoare în aproape toate statele, care curg de la încheierea procedurii penale (excepții sunt Irlanda și Malta).

76. Marea majoritate a statelor chestionate au sisteme de compensare care sunt mult mai generoase decât cel în vigoare în Marea Britanie. În multe din statele studiate, sistemul de compensare este, în esență, automat, după o constatare a nevinovăției, anularea unei condamnări sau încetarea procedurii penale (de exemplu, în Bulgaria, Croația, Republica Cehă, Danemarca, Finlanda, Germania, Muntenegru, fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, România, Turcia și Ucraina).

77. Practica statelor contractante nu oferă prea multe informații cu privire la interpretarea termenului de "eroare judiciară".

65. Un exemplu pentru o analiză comparativă poate servi practica și interpretarea acestui drept în dreptul comun, în special din Regatul Unit care nu a semnat și nu aderat la Protocolul nr. 7, respectiv prevederile articolelor 3 și 4 nu-i sunt aplicabile. La fel, se reproduce analiza inclusă în hotărârea Curții Europene în cauza *Allen* (citată):

"II. DREPTUL ȘI PRACTICA INTERNĂ RELEVANTA (Regatul Unit)

A. Anularea condamnării

1. *Legea din 1968 cu privire la apel în materie penală*

3. *Secțiunea 2(1) din Legea din 1968 cu privire la apel în materie penală (cu modificările ulterioare)*

prevede că instanța de apel:

"(a) va admite o cerere de apel împotriva unei condamnări dacă consideră că nu există motive întemeiate pentru condamnare; și

(b) va respinge cererile de apel în orice alte cazuri."

4. *Secțiunea 2(2) impune anularea condamnării în cazul în care se admite apelul.*

5. *Secțiunea 2(3) prevede:*

"O decizie de anulare a condamnării, cu excepția cazului când se dispune rejudecarea în conformitate cu secțiunea 7, are rol de a impune instanței de judecată să înlocuiască o sentință de condamnare cu achitarea."

46. *Secțiunea 7 (1) din Legea din 1968 prevede că, în cazul în care Curtea de Apel admite un apel împotriva sentinței de condamnare și reiese că interesele justiției o cer, poate dispune rejudecarea. O nouă procedură de judecată poate fi inoportună în cazul în care, de exemplu, inculpatul a executat deja pedeapsa și că o rejudecare n-ar avea valoare adăugată.*

2. *Abordarea judiciară în materia anulării unei condamnări penale pe bază de probe noi*

47. *În cauza R v. Pendleton [2001], UKHL 66, Camera Lorzilor s-a întrebat asupra abordării pe care ar trebui să o aibă instanțele de apel în cazurile care implică probe noi. Lord Bingham de Cornhill a explicat:*

" 19 .... În cauza *Stafford*, Camera Lorzilor a respins, pe bună dreptate, susținerea avocatului conform căreia Curtea de Apel își pusese greșit întrebarea ce efect ar avea probele noi asupra Curții de Apel și nu ce efect ar fi avut acestea asupra juriului... Eu nu sunt convins că s-a enunțat un principiu incorect în *Stafford*, atât timp cât Curtea de Apel este conștientă de faptul că trebuie să examineze dacă decizia de condamnare este întemeiată și nu dacă acuzatul este vinovat sau nu. Criteriul preconizat de către avocat în *Stafford* ... are un dublu rol ... În primul rând, reamintește Curții de Apel că nu este și nu trebuie să devină factorul principal de decizie. În al doilea rând, reamintește Curții de Apel că nu are decât o înțelegere imperfectă și incompletă a procesului care a condus juriul la condamnare. Curtea de Apel poate face evaluarea probelor noi, în afara unor cauze evidente, este în dezavantaj în încercarea de a corobora dovezile noi cu restul probelor. Din aceste motive, va fi, de obicei, înțelept pentru Curtea de Apel să se întrebe dacă probele noi ar fi putut, în mod rezonabil, să afecteze decizia juriului în procesul care a dus la condamnare. În cazul în care respinsul este afirmativ, condamnarea trebuie considerată ca neîntemeindu-se pe probe solide. "

48. *Lord Brown din Eaton-Under-Heywood, în cauza Dial and another v. State of Trinidad and Tobago [2005] UKPC 4, examinată de către Privy Council, a comentat :*

" 31. ... În termeni simpli, legea, care este acum clar stabilită, poate fi expusă după cum urmează. În cazul în care dovezile noi sunt prezentate în apel, este de competența Curții de Apel presupunând întotdeauna că le admite, să evalueze importanța lor în contextul restul probelor în acest caz. În cazul în care instanța ajunge la concluzia că probele noi nu ridică nicio îndoială rezonabilă cu privire la vinovăția acuzatului se va respinge apelul. Întrebarea se adresează instanței în sine; nu este aceea cu privire la efectul pe care l-ar fi avut dovezile noi asupra juriului. Altfel spus, în cazul în care instanța consideră cazul ca fiind unul dificil, ar putea fi util să se întrebe dacă dovezile noi, în cazul în care ar fi fost prezentate la proces, ar fi putut, în mod rezonabil, să afecteze decizia juriului de a condamna" (R v. Pendleton (...)). Principiul de bază rămâne, totuși acela afirmat pentru prima dată în *Stafford* ... și enunțat de Camera Lorzilor în *Pendleton* :

"Curtea de Apel și Camera Lorzilor ar putea considera convenabil să ia în considerare ceea ce ar fi putut judeca un juriu dacă i-ar fi fost prezentate probele noi, dar le revine responsabilitatea ultimă de a decide dacă verdictul este unul sigur. "

B. Acordarea de compensații pentru erori judiciare

"1. *Legea cu privire la justiția penală din 1988*

6. *Secțiunea 133(1) din Legea cu privire la justiția penală din 1988 prevede că:*

" (1) Sub rezerva alineatului 2 de mai jos, în cazul în care o condamnare penală este ulterior anulată sau intervine grațierea pe baza unor probe noi care arată dincolo de orice îndoială rezonabilă că a existat o eroare judiciară, ministrul trebuie să plătească o despăgubire pentru eroare judiciară persoanei care a suferit o pedeapsă din cauza acestei condamnări (...), cu excepția cazului în care nedivulgarea faptului necunoscut este imputabilă în tot sau în parte persoanei respective. "

50. La întrebarea dacă secțiunea 133 deschide un drept la despăgubiri răspunde ministrul, în urma unei cereri din partea persoanei în cauză.

51. În conformitate cu secțiunea 133 (5), termenul "anulată" trebuie să fie interpretat ca referindu-se la o condamnare care a fost casată, printre altele, într-o cale de atac tardivă sau în urma unei trimiteri la Curtea de Apel de către Comisia de control a procedurilor penale.

52. Secțiunea 133 (6) prevede că o persoană primește o pedeapsă ca urmare a unei condamnări atunci când i se aplică o sancțiune pentru infracțiunea pentru care a fost condamnat.

53. După adoptarea Legii din 2008 cu privire la justiția penală și imigrare au fost introduse în secțiunea 133 prevederi suplimentare cu privire la introducerea unei limite de timp de doi ani pentru formularea cererilor și cu privire la clarificarea relației dintre "anularea" unei condamnări și posibilitatea rejudecării. Aceste prevederi au intrat în vigoare la data de 1 decembrie 2008, adică după decizia Curții de Apel cu privire la cererea de despăgubire în cazul de față (vezi paragraful 33 de mai sus).

2. Interpretarea termenului de "eroare judiciară" de către instanțe

(a) Înainte de cererea de despăgubire în cauza de față

54. În *R (Mullen) v. Secretarul de Stat pentru Afaceri Interne [2004] UKHL 18*, Camera Lorzilor a analizat aplicarea secțiunii 133 din Legea din 1988. Procesul dlui Mullen în Anglia a fost posibil doar pentru că autoritățile britanice au aranjat expulzarea sa din Zimbabwe, cu încălcarea flagrantă a legislației locale și internaționale. Acest element a ieșit la iveală doar după condamnare și apelul dlui Mullen la Curtea de Apel, aproximativ șapte ani mai târziu, a dus la anularea condamnării sale pe motiv că expulzarea sa a reprezentat un viciu de procedură, și anume un abuz al puterii executive. Cererea sa de despăgubire în conformitate cu secțiunea 133, sau în baza sistemului de despăgubire ex gratia care exista în paralel la acel moment, i-a fost refuzată de către secretarul de stat. În cursul unei proceduri ulterioare de revizuire judiciară, Camera Lorzilor a constatat în unanimitate că secțiunea 133 nu impunea plata unei despăgubiri pentru eroare judiciară. Cu toate acestea, a existat o divergență de opinii între Lord Bingham și Lord Steyn cu privire la interpretarea secțiunii 133.

55. În ceea ce privește termenul de "condamnare pe nedrept", Lord Bingham a spus :

" 4. Expresia "condamnare nedreaptă" nu este un termen legal și nu are un sens bine stabilit. Este evident că expresia include condamnarea celor care sunt nevinovați de infracțiunea pentru care au fost condamnați. Dar în limbajul obișnuit expresia ar trebui cred, să fie extinsă la cei care, vinovați sau nu, nu ar fi trebuit, în mod evident, să fie condamnați. Este imposibil și inutil să se identifice motivele multiple pentru care un inculpat poate fi condamnat deși nu ar trebui. Aceasta se poate întâmpla când dovezile împotriva lor au fost fabricate, s-a comis un sperjur, expertizele au fost eronate, când dovezile în apărare au fost ascunse sau reținute, atunci când juriul a fost subiectul unor interferențe răuvoitoare, din cauza unei inechități sau prin formularea unor indicații eronate de către judecător. În cazuri de acest fel, se poate, dar de cele mai multe ori este imposibil, să se spună că un inculpat este nevinovat, dar este posibil să spunem că el a fost condamnat pe nedrept. Factorul comun în astfel de cazuri este că există o deficiență gravă în anchetarea infracțiunii sau în desfășurarea procesului, care rezultă în condamnarea unei persoane care nu ar fi trebuit să fie condamnată."

56. Deși, în cazul reclamantei, atât Înalta Curte, cât și Curtea de Apel, au părut să ia în considerare faptul că această declarație relevantă pentru interpretarea secțiunea 133 a Lord Bingham se referă la termenul de "eroare judiciară", trebuie să se constate, după cum a fost explicat de către Lord Hope în hotărârea ulterioară în *Adams v. Curții Supreme de Justiție* (vezi paragraful 63 de mai jos), că observațiile făcute de Lord Bingham se refereau la termenul de "condamnare pe nedrept" în contextul sistemului de despăgubiri ex gratia în vigoare la momentul respectiv.

57. Lord Bingham a remarcat că secțiunea 133 a fost adoptată în scopul de a pune în aplicare obligația prevăzută la articolul 14 alineatul (6) ICCPR, că acest din urmă articol viza asigurarea dreptului la un proces echitabil și că nu avea niciun efect asupra abuzurilor puterii executive care nu duc la un proces nedrept. El a continuat :

" 8 . ... Or, anulând condamnarea domnului Mullen de la Curtea de Apel (Secția penală) a condamnat abuzurile puterii executive care au dus la reținerea și răpirea lui, în singurul mod eficace în care o putea face. Dar nu a identificat nicio deficiență în procedura de judecată. Doar în caz de deficiență în procedura de judecată, ministrul este obligat, prin secțiunea 133 și articolul 14 alineatul (6), să plătească despăgubiri. Din acest motiv susțin că el nu este obligat să plătească o despăgubire în conformitate cu secțiunea 133."

58. Lord Bingham a precizat că ezită să accepte argumentul ministrului potrivit căruia secțiunea 133, inspirată din articolul 14 alineatul (6) din ICCPR, nu impunea plata unei despăgubiri decât în cazul unui inculpat, în cele din urmă achitat în condiții legale, cu privire la care s-a demonstrat dincolo de îndoială rezonabilă că este nevinovat de infracțiunea pentru care a fost condamnat. În lumina concluziei sale că nu se acordă nicio despăgubire, a apreciat că nu este necesar să decidă asupra acestui punct.

59. Lord Steyn a observat că secțiunea 133 a fost modelată după articolul 14 alineatul (6) ICCPR, așa cum este și articolul 3 din Protocolul nr. 7 la Convenție. El a analizat mai multe hotărâri ale Curții în care a fost constatată o încălcare a articolului 6 § 2 în ceea ce privește procedurile de despăgubire în cazul în care reclamanții au fost achitați :

"41. ... Deciziile respective nu sunt relevante pentru problema examinată azi. Interacțiunea dintre articolul 6 alineatul (2) și articolul 3 din Protocolul nr 7 nu a fost luată în considerare. De fapt, în legislația austriacă, exista un drept la despăgubire mai extins decât cel prevăzut de articolul 3 din Protocolul nr 7."

60. După ce a ajuns la concluzia că jurisprudența Curții nu este de niciun ajutor în interpretarea secțiunii 133, Lord Steyn a interpretat articolul 14 alineatul (6). El a menționat că un caz în care un inculpat a fost condamnat pe nedrept și apoi condamnarea i-a fost anulată într-o cale de atac formulată în termen nu dă dreptul la despăgubiri. El a mai menționat că în cazul în care nu a existat niciun fapt nou sau nou descoperit, ci, pur și simplu, o recunoaștere a faptului că o cerere anterioară de apel a fost greșit respinsă, cauza nu intră în domeniul de aplicare a articolului 14 alineatul (6). Prin urmare, el a ajuns la concluzia că scopul primordial nu era cel de a-i despăgubi pe toți cei care au fost condamnați pe nedrept și că dreptul fundamental din articolul 14 alineatul (6) este, fără îndoială, circumscris în mod restrictiv. El a continuat :

" 46. Cerința ca faptul nou sau nou descoperit să arate în mod concludent (sau dincolo de orice îndoială rezonabilă în termenii secțiunii 133) că a existat o eroare judiciară" este importantă. Se filtrează cazurile în care este stabilit doar că poate să fie vorba despre o condamnare pe nedrept. În mod similar, sunt excluse cazurile în care este doar probabil că a existat o condamnare pe nedrept. Aceste două categorii ar include marea majoritate a cazurilor în care un apel este admis în ciuda faptului că este formulat peste termen ... Aceste considerații militează împotriva interpretării extensive a termenului de "eroare judiciară" avansată în numele dlui Mullen. Ele demonstrează, de asemenea, neverosimilitatea interpretării extinse ..., care erodează în întregime efectul dovezilor care să arate "în mod concludent că a existat o eroare judiciară". Acceptând că în alte contexte "o eroare judiciară" este capabilă de a avea un sens mai restrâns sau mai larg, în singurul context relevant, și anume în cazul în care se demonstrează nevinovăția, se merge către o interpretare restrânsă."

7. Lord Steyn conchide:

56 . ... sensul autonom al termenului "eroare judiciară" se extinde numai la "cazuri clare de eroare judiciară, în sensul că s-a demonstrat că persoana în cauză a fost în mod evident nevinovată", așa cum este indicat în Raportul Explicativ [la Protocolul No. 7]. Acesta este sensul internațional pe care Parlamentul l-a adoptat atunci când a adoptat secțiunea 133 din Legea din 1988."

62. Dl Mullen nu a fost declarat nevinovat, el nu avea dreptul la despăgubiri în conformitate cu secțiunea 133 .

(b) Ulterior cererii de despăgubiri formulată de către reclamantă

63. În R (Adams) v Secretarul de Stat pentru Justiție [2011] UKSC 18, Curtea Supremă de Justiție, în compunere de nouă judecători, a fost rugată să analizeze din nou sensul termenului de "eroare judiciară", în secțiunea 133 din Legea din 1988. Judecătorii au exprimat opinii diferite cu privire la interpretarea corectă a termenului. "

Cadrul normativ internațional cu privire la răspunderea judecătorilor pentru erorile judiciare.

66. După cum s-a indicat mai sus, analiză regulilor de stabilire a răspunderii individuale a unui judecător pentru erorile judiciare este nu mai puțin importantă pentru identificarea conceptului de eroare judiciară.

67. Astfel, se propune următoarea analiză a standardelor internaționale în materie.

68. În ce privește problema responsabilității judecătorilor pentru erorile judiciare, răspunderea judecătorilor în general dreptul internațional explică unele principii generale și reiese din rezerva că orice reglementare națională în acest domeniu trebuie să fie făcută în așa mod ca să nu intervină în principiile independenței, imparțialității și inamovibilității judecătorului ca unica

persoană care înfăptuiește justiția.² În acest sens, este relevantă practica Curții Europene, mai ales în ce privește definirea conceptului de „tribunal independent și imparțial, constituit în baza legii” sub aspectul aplicării articolului 6 din Convenție, recomandările Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei (Rec(1994)12) cu privire la independența, eficiența și rolul judecătorilor, avizele consultative a Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE), Carta Europeană a Judecătorilor etc.

69. Analiza acestor acte internaționale relevă existența unor principii fundamentale de la care statele nu pot deroga și trebuie să le implementeze direct în legislația sa, totodată lăsându-i posibilitatea suveran să decidă asupra unor aspecte specifice care deopotrivă nu trebuie să contrazică aceste standarde. În rezumat se poate indica următoarele standarde relevante *vis-à-vis* de obiectul studiului.

- Principalul aspect este acela că judecătorul, ca să-i fie asigurată independența și imparțialitatea în judecarea cauzelor nu trebuie în mod direct să fie sesizabil de orice persoană sub aspectul reparării erorii judiciare admise.³
- Statul trebuie să asigure că cadrul său legislativ permite ca orice eroare judiciară să fie posibil de a fi reparată printr-o cale eficientă de apel, contestație într-o jurisdicție națională ierarhic superioară.⁴
- Răspunderea directă pentru eroarea judiciară o poartă statul, care trebuie să fie sesizat de persoana considerată prejudiciată.
- Eroarea judiciară trebuie să se refere obligatoriu la o încălcare a unui drept fundamental al persoanei.
- Dacă statul repară persoanei integral prejudiciul cauzat de o eroare judiciară aceasta nu îl împiedică de a adresa o acțiune de regres împotriva judecătorului care a comis eroarea.
- Dreptul statului la regres împotriva judecătorului se naște doar dacă acesta din urmă a comis eroare în mod intenționat, deliberat.⁵
- Nu se admite stabilirea responsabilității directe sau implicite a judecătorului pentru erorile judiciare neglijente, grave sau impardonabile⁶
- Toate sancțiunile în privința judecătorului trebuie aplicate cu respectarea principiului proporționalității sancțiunilor⁷.
- Orice acțiune de regres sau orice contestație a acțiunii judecătorului, trebuie făcută cu acordul prealabil a unei autorități independente cu reprezentare juridică relevantă.⁸

² Principiul IV al Recomandării Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei (Rec(1994)12) cu privire la independența, eficiența și rolul judecătorilor „Dacă judecătorii nu-și îndeplinesc atribuțiile într-o manieră eficientă și adecvată sau în caz de abateri disciplinare, trebuie luate toate măsurile necesare, sub rezerva ca ele să nu aducă atingere independenței justiției.” Suplimentar vezi p.51 din Avizul № 3 a CCJE.

³ În contextul Recomandării Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei (Rec(1994)12) cu privire la independența, eficiența și rolul judecătorilor, Principiul I p.2.b. “Puterea executivă și cea legislativă trebuie să se asigure că judecătorii sunt independenți și că nu sunt adoptate măsuri susceptibile de a pune în pericol această independență”, p.2.d „În procesul de luare a deciziilor, judecătorii trebuie să fie independenți și să acționeze fără nici o restricție și fără a face obiectul vreunor influențe, sugestii, presiuni, amenințări sau imixțiuni, directe sau indirecte, indiferent din partea cărei persoane vin și sub ce motiv. ... Judecătorii nu trebuie să fie obligați să dea socoteală vreunei persoane străine de puterea judiciară asupra rezolvării date cauzelor lor.”

⁴ În contextul Recomandării Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei (Rec(1994)12) cu privire la independența, eficiența și rolul judecătorilor, Principiul I p.2.a.1 – „Hotărârile judecătorilor nu pot fi susceptibile de a fi reanalizate în afara procedurilor privind căile de atac prevăzute de lege” și Principiul I p.2.a.IV – „Cu excepția deciziilor privind amnistia, grațierea sau alte măsuri similare, guvernul sau administrația nu trebuie să fie împuternicite a lua decizii care să anuleze în mod retroactiv efectele hotărârilor judecătorești”. Vezi p.55 al Avizului № 3 CCJE – „...Erorile juridice, fie că se referă la jurisdicție, fie la procedură, în aprecierea și aplicarea legii sau în evaluarea probelor, trebuie să fie rectificate prin apel; alte erori juridice care nu pot fi rectificate astfel (inclusiv de exemplu întârzierea excesivă) trebuie, cel mult, să conducă la o plângere a litigantului nesatisfăcut împotriva statului.”

⁵ Vezi p.57 al Avizului № 3 CCJE – „...Concluzia CCJE este că nu este potrivit ca un judecător să fie expus, în ceea ce privește exercițiul funcțiilor juridice vreunei răspunderi personale, chiar prin despăgubirea statului, cu excepția cazului în care face o greșeală intenționată...”

⁶ Ibidem

⁷ Carta Europeană a statului judecătorului – “5.1 ...Gravitatea sancțiunilor aplicabile este precizată prin statut și aplicarea acestora este supusă principiului proporționalității...”

⁸ Carta Europeană a statului judecătorului – „5.2. Orice persoană trebuie să aibă posibilitatea de a adresa unui organism independent, fără un formalism excesiv, reclamații privind nereguli în funcționarea justiției într-o anumită cauză. Acest organism poate, în cazul în care o examinare prudentă și atentă a reclamației relevă o încălcare ca cea menționată la punctul 5.1 din partea judecătorului, să sesizeze instanța disciplinară sau cel puțin să recomande o asemenea sesizare unei anumite autorități care are, potrivit statutului, competența de a o face.”

- Caracterul inamovibil al personalității judecătorului nu îl exonerează de răspundere penală pentru actele ilegale de justiție.
- Procedurile penale și investigațiile împotriva unui judecător urmează a fi inițiate într-un mod derogatoriu de la procedura generală de sesizare⁹.

70. Acestea sunt principalele teze referitoare la subiectul studiului care urmează a fi luate în considerație la examinarea și aprecierea legislației naționale în domeniul răspunderii judecătorilor.

Răspunderea penală

71. Într-adevăr, standardele internaționale abordează cu atenție multă principiile independenței și imparțialității judecătorului și sunt destul de rezervate în stabilirea regulilor exacte de atragere la răspundere a judecătorilor și responsabilitatea lor pentru erorile judiciare. Dreptul comunitar în general nu exclude în totalitate răspunderea penală a judecătorului, dar obligă statele de a face anumite rezerve privind acțiunile de investigații și urmăriri penale în privința judecătorului, de a oferi garanții suplimentare la demararea acțiunilor respective sub controlul unui organ care administrează justiția și este competent de a aprecia sub aspect disciplinar comportamentul judecătorului. În ce privește atragerea la o răspundere patrimonială a judecătorului culpabil penal, dreptul comunitar nu face nici o remarcă, prin urmare lăsând aplicarea principiilor generale de constatare a prejudiciului material urmare a soluționării chestiunii penale. În această privință judecătorii sunt supuși unor reguli generale sau comune cu alți subiecți atrași la răspundere penală și în privința cărora sunt pretenții materiale rezultate din acțiunea penală.

Răspunderea civilă

72. Dreptul internațional nu împiedică direct tragerea la răspundere civilă a judecătorului, dar pune condiții foarte stricte referitor la subiecții care pot înainta pretenții civile, excluzând orice persoană în afară de stat și instituie principiul răspunderii civile implicite a judecătorului, în ordine de regres, și nu direct dintr-o acțiune împotriva ultimului. Răspunderea civilă a judecătorului, conform standardelor internaționale nu poate fi angajată decât dacă s-a comis o eroare judiciară referitoare la drepturile omului și această eroare a fost comisă în mod deliberat sau cu rea-credință. Standardele comunitare sunt destul de rezervate de a da o valoare juridică unor erori rezultate din neglijențe grave sau omisiuni, insistând că răspunderea civilă a judecătorului intervine atunci când acțiunea este intenționată.

Răspunderea disciplinară

73. Cele mai multe explicații ce țin de problema răspunderii judecătorului sunt stabilite în materia responsabilității acestuia pentru încălcările disciplinare. Astfel, pentru o bună înțelegere a raportului legislației naționale cu cea internațională este necesară dezvoltarea și acestui aspect.

74. Astfel, principalul accent în dreptul comunitar se referă la dezvoltarea cadrului legal strict și clar privind stabilirea unor standarde profesionale de comportament ale judecătorilor, și nu întotdeauna încălcarea acestor standarde implică în mod automat răspunderea disciplinară a judecătorului care le-a încălcat. La fel, dreptul comunitar solicită să fie făcută o clară distincție între un comportament neadecvat al judecătorului *vis-à-vis* de standardele profesionale sau de

⁹ Vezi p.54 al Avizului № 3 CCJE – „...CCJE consideră că în țările unde se poate demara o investigație sau o acțiune penală la solicitarea unei persoane particulare, ar trebui să existe un mecanism care să prevină sau să oprească astfel de investigații sau acțiuni împotriva judecătorilor privind îndeplinirea îndatoririlor sale dacă nu există fapte care să sugereze că judecătorul trebuie tras la răspundere penală.

etică și comportament care poate da naștere unor sancțiuni disciplinare.¹⁰ Important este că un comportament necorespunzător unor standarde profesionale să fie suficient pentru a genera anumită pedeapsă disciplinară, aici fiind relevant principiul proporționalității.¹¹ La fel o regulă este că legea să stabilească exact care din acțiunile judecătorului sunt pasibile de a fi sancționate disciplinar, dar identificarea acestora să fie făcută pe principiul definirii unui comportament fundamental opus așteptărilor față de un profesionist, și în special a unui judecător.¹²

75. Problemă actuală se referă la faptul cine și cum poate genera sau iniția o procedură disciplinară împotriva judecătorului. În recomandările dreptului comunitar se pune din nou accentul pe întreruperea unei eventuale relații directe a unei persoane nesatisfăcute de vreun act al judecătorului și se axează pe ideea unui rol prioritar al organului specializat în soluționarea chestiunilor disciplinare, precum și constituirea unui filtru la adresările respective, în sensul că nu orice sesizare despre comportamentul sau actul neadecvat al judecătorului obligatoriu va genera o procedură disciplinară.¹³ Deopotrivă acest principiu este preluat și la stabilirea regulilor de răspundere civilă a judecătorului, și *vis-à-vis* de inițierea unor proceduri penale.

76. În ce privește desfășurarea procedurilor disciplinare împotriva unui judecător, se pun condiții referitor la prezența obligatorie a ultimului la audierile în fața organului care a inițiat procedura și este în drept să aplice sancțiunea disciplinară, precum și asigurarea posibilității de a prezenta dovezi. Un garant obligatoriu al corectitudinii procedurilor este asigurarea unui mecanism eficient de contestare din partea judecătorului a soluției adoptate pe marginea cazului său disciplinar. În aceeași ordine de idei aceste reguli direct nu se observă în materia răspunderii civile ori penale decât prin asigurarea unor căi eficiente de atac a soluțiilor într-o ordine generală.

77. În ce privește sancțiunile pentru abaterile disciplinare a judecătorilor, dreptul comunitar precizează principiul proporționalității și stabilirea în fiecare stat a unui sistem permisibil de sancționare, deopotrivă corespunzător întregului sistem disciplinar și nu în mod special sau derogat în ce privește judecătorii. Nu se consideră necesară cel puțin stabilirea unor anumite tipuri de sancțiuni disciplinare judecătorilor pe plan european valabil pentru toate statele lăsând la aprecierea statului acest aspect.¹⁴

78. Ar fi o rezervă referitor la stabilirea sancțiunilor pecuniare disciplinare, care ar putea mai degrabă să fie interpretată în contextul excluderii ingerinței în principiul independenței judecătorului sub aspectul indicat în p.53 din Avizul nr. 3 al CCJE care spune că „Judecătorul nu trebuie să lucreze sub amenințarea unei pedepse pecuniare, a cărei prezență poate, chiar

¹⁰ Vezi p.60 al Avizului № 3 CCJE – „60. ... prima problemă pe care CCJE o identifică (repetând în fond un lucru subliniat anterior în prezentul aviz) este că este incorect să se facă legătura între standardele de comportament profesional și comportamentul necorespunzător care poate da naștere la sancțiuni disciplinare. Standardele profesionale, care au fost subiectul primei părți a prezentei opinii, reprezintă cea mai bună practică, pe care toți judecătorii trebuie să încerce să o dezvolte și spre care trebuie să aspire toți judecătorii. Ar fi o descurajare a dezvoltării viitoare a acestor standarde și ar fi o înțelegere greșită a scopului lor să le identificăm cu comportamentul necorespunzător care justifică proceduri disciplinare. Pentru a justifica procedurile disciplinare, comportamentul necorespunzător trebuie să fie grav și flagrant, într-un mod care nu poate fi interpretat doar ca o nerespectare a standardelor profesionale prezentate în ghiduri de comportament ca cele prezentate în prima parte a prezentei opinii.”

¹¹ Vezi p.61 al Avizului № 3 CCJE – „61. Aceasta nu înseamnă că încălcarea standardelor profesionale identificate în prezentul aviz nu poate avea o relevanță considerabilă, dacă se susține că a existat un comportament suficient de necorespunzător pentru a justifica și cere sancțiuni disciplinare. ...”

¹² Vezi p.63 al Avizului № 3 CCJE – „... CCJE nu consideră că este necesar (nici în virtutea principiului *nulla poena sine lege* și nici din vreun alt motiv) sau chiar posibil să se încerce să se specifice în termeni preciși sau detaliați la nivel european natura tuturor comportamentelor necorespunzătoare care pot duce la proceduri și sancțiuni disciplinare. Esența procedurilor disciplinare stă într-un comportament fundamental opus celui așteptat din partea unui profesionist în poziția persoanei care se presupune că s-a comportat necorespunzător.”

¹³ Vezi p.63 al Avizului № 3 CCJE – „67. O întrebare importantă este dacă se pot lua măsuri de către persoane care susțin că au suferit pe urma erorii profesionale a unui judecător. Asemenea persoane trebuie să aibă dreptul de a înainta orice plângere persoanei sau organismului răspunzător de inițierea acțiunilor disciplinare. Dar ele nu pot avea dreptul de a iniția personal sau de a insista pentru acțiuni disciplinare. Trebuie să existe un filtru, altfel judecătorii se pot găsi adesea în situația de a suporta proceduri disciplinare, inițiate de litiganți dezamăgiți.

¹⁴ Vezi p.74 al Avizului № 3 CCJE „74. Carta europeană a statutului judecătorilor (art. 5.1) stipulează că "scara sancțiunilor care pot fi impuse este prevăzută în statut și trebuie să se supună principiului proporționalității". Unele exemple de sancțiuni posibile apar în Recomandarea nr R (94) 12 (Principiul VI. 1). CCJE susține necesitatea ca fiecare jurisdicție să identifice sancțiunile permisibile în propriul sistem disciplinar, și ca asemenea sancțiuni să fie, atât în principiu cât și în fapt, proporționale. Nu consideră însă că la nivel european trebuie să se încerce stabilirea unei liste finale.”

subconștient, să îi afecteze judecata.” Dacă vorbim despre riscul abuzului la tragerea la răspundere penală, care intervine mult mai complicat comparativ cu cea disciplinară, stabilirea unor pedepse pecuniare sub aspect disciplinar ar putea anume naște ce „amenințare a cărei prezență poate să afecteze judecata”. Prin urmare stabilirea unor pedepse pecuniare pentru abateri disciplinare nu este privită ca corespunzătoare standardelor dreptului comunitar.

79. În schimb este discutabilă posibilitatea conform, standardelor comunitare, inițierii unei acțiuni de regres împotriva judecătorului din partea statului care a reparat prejudiciul, și care va avea la bază o abatere disciplinară care este legată de încălcarea dreptului omului și care implicit sau direct a cauzat prejudiciu. În acest sens dreptul comunitar la fel nu se expune direct, dar cred că pot fi utilizate principiile generale indicate mai sus. În fapt, dreptul comunitar nu recunoaște faptul că un act sau un comportament al judecătorului calificat de stat ca unui disciplinar va genera o încălcare a dreptului omului, deoarece iarăși se face legătură între o abatere disciplinară și standardele profesionale. Din momentul în care un act sau o acțiune a judecătorului este calificată ca una disciplinară, aceasta privește exclusiv autoritatea și rolul judecătorului, profesiunea de judecător, obligația acestuia față de stat. Din momentul în care un comportament sau act al judecătorului în fapt generează o încălcare dreptului fundamental, atunci se apreciază în ce măsură sunt amenințate drepturile persoanei prejudiciate sau prevalează pretențiile statului *vis-à-vis* de exercitarea atribuțiilor judecătorului. Dacă prin actul judecătorului au fost mai grav afectate drepturile omului sau interesele fundamentale ale persoanei comparativ cu cele ale pretențiilor statului, atunci în mod evident că fapta judecătorului nu poate fi calificată ca una disciplinară, și prin urmare se supune procedurilor de răspundere penală ori eventual civilă, cu respectarea regulilor enumerate mai sus.

80. Ca rezumat al standardelor comunitare *vis-à-vis* de răspunderea judecătorilor prevederi relevante se indică în p.75-77 din Avizul nr. 3 al CCJE după cum urmează: (citată)

„ 75. In ceea ce privește răspunderea penală, CCJE considera ca:

i) judecătorii trebuie să fie răspunzători penal în fața legii ordinare pentru infracțiuni comise în afara funcției lor juridice;

ii) răspunderea penală nu trebuie să se aplice judecătorilor pentru greșeli neintenționate în exercițiul funcției.

76. In ceea ce privește răspunderea civilă, CCJE consideră că, ținând cont de principiul independenței:

i) corectarea erorilor judiciare (fie că țin de jurisdicție, fond sau procedură) trebuie să se realizeze printr-un sistem corespunzător de apeluri (cu sau fără permisiunea Curții);

ii) orice corectare a altor erori în administrarea justiției (inclusiv, de exemplu, întârzierile excesive) se adresează exclusiv statului;

iii) nu este potrivit ca judecătorul să fie expus, în ceea ce privește exercițiul funcției juridice, vreunei răspunderi personale, chiar ca despăgubire a statului, cu excepția cazului în care face o greșală intenționată.

77. In ceea ce privește răspunderea disciplinară, CCJE consideră că:

i) în fiecare țară statutul sau carta fundamentală aplicabilă judecătorilor trebuie să definească, pe cât posibil în termeni clari, faptele care pot duce la sancțiuni disciplinare, ca și procedurile care trebuie urmate;

ii) în ceea ce privește instituirea procedurilor disciplinare, țările trebuie să ia în considerare înființarea unui organism sau a unei persoane specifice responsabile cu primirea plângerilor, cu obținerea declarațiilor judecătorului și cu hotărârea, în lumina probelor și argumentelor, dacă există sau nu un caz împotriva judecătorului care să impună inițierea unor astfel de proceduri;

iii) orice proceduri disciplinare inițiate trebuie decise de o autoritate sau un tribunal independente, care să folosească o procedură garantând drepturi complete de apărare;

iv) când această autoritate sau tribunal nu este o curte, membrii săi trebuie numiți de autoritatea independentă (cu reprezentare juridică relevantă aleasă democratic de alți judecători) susținută de CCJE la alin. 46 al Opiniei sale nr. 1 (2001);

v) aranjamentele privind procedurile disciplinare în fiecare țară trebuie să fie de așa natură încât să permită apelul la decizia organismului disciplinar inițial (fie că este o autoritate, un tribunal sau o curte) în fața unei curți;

vi) sancțiunile aflate la dispoziția unei asemenea autorități în cazul unui comportament necorespunzător dovedit trebuie definite, pe cât posibil în termeni clari, în statutul sau carta fundamentală a judecătorilor și trebuie aplicate în mod proporțional.

81. În final mai sunt relevante explicații privind co-raportul între independența și imparțialitatea pe care statul trebuie să asigure judecătorului expuse în Rezoluția Asociației Europene a Magistraților privind evoluția legislației în România care tinde să introducă un control administrativ asupra deciziilor judecătorești care au făcut deja obiectul procedurilor de apel și face astfel posibil ca judecătorii să fie pasibili de sancțiuni disciplinare și pecuniare pentru deciziile lor. (Siofok, 27 septembrie - 2 octombrie 2006):

„...4) Standardul universal recunoscut al independenței puterii judecătorești interzice orice interferență improprie sau care nu oferă garanții printr-un proces judiciar și impune ca deciziile judecătorilor să nu poată fi puse în discuție altfel decât prin procedura de apel prevăzute de lege. Guvernul sau puterea administrativă a statului nu poate lua nici o decizie care să invalideze retroactiv deciziile judecătorești cu excepția unor cazuri excepționale de amnistie, de grațiere sau altele similare

5) Fiind paznicii independenței și cei care interpretează legea, judecătorii nu pot face obiectul unor acțiuni disciplinare în baza simplei exercitări a funcțiilor lor judecătorești, cu excepția cazului în care comportamentul nedemn al unui judecător este dovedit. Mult mai important este faptul că judecătorii nu pot fi constrânși să lucreze sub amenințarea unei sancțiuni financiare, a cărei existență poate influența, chiar inconștient, hotărârile lor. Erorile judiciare trebuie să fie soluționate pe calea apelului, în spiritul respectării jurisdicției și a procedurii, interpretând, aplicând legea sau evaluând probele; celelalte erori judiciare care nu pot fi îndreptate prin acest mod trebuie să conducă, mai mult, la o acțiune a părții nemulțumite împotriva statului. Judecătorii trebuie să beneficieze de libertate absolută pentru a se apăra în cadrul acțiunilor corelate cu exercitarea, cu bună credință a funcțiilor lor, acțiuni îndreptate direct împotriva lor.”

Remedierea – analiza standardelor Consiliului European

82. După cum se observă mai sus, când se vorbește despre eroarea judiciară inevitabil apare și întrebarea cu privire la modalitățile de remediere. În cele din urmă se va aborda acest subiect ca o parte componentă a definirii conceptului de eroare judiciară.

Jurisprudența relevantă a Curții Europene

Considerațiuni generale

83. Convenția și în particular Articolul 34 nu permite plângerile *in abstracto* cu privire la încălcarea Convenției. La fel, Convenția nu garantează o contestație a unei dispoziții sau norme din textul legii ori a actului normativ cu caracter general doar pentru că aceasta pare să încalce Convenția¹⁵, Convenția nu recunoaște *actio popularis*¹⁶.

84. Totuși, dacă o normă din lege cu aplicabilitate generală poate să creeze pentru un reclamant o situație în care acesta este nevoit să-și schimbe comportamentul și astfel să genereze o încălcare a drepturilor reclamantului garantate de Convenție¹⁷ fie să plaseze reclamantul sub riscul să fie supus unor măsuri incompatibile (*Iordachi și alții c. Moldovei*, nr. 25198/02 din 10 februarie 2009), jurisdicția Curții Europene poate fi angajată.

85. În aceste din urmă situații, jurisdicția Curții Europene balansează între o veritabilă jurisdicție constituțională europeană în materia drepturilor omului și sarcina sa de a examina plângeri cu caracter individual.

86. Totuși, un remediu și în special în situația aplicabilității Articolului 13 din Convenție se raportează la circumstanțele individuale ale cauzei, iar Curtea Europeană nu se va angaja în dispută cu privire la calitatea și eventualele deficiențe ale unui remediu dacă acesta a oferit o remediere efectivă situației reclamantului. De asemenea, nu se va angaja Curtea Europeană în

¹⁵ *Monnat c. Elveției*, §§ 31-32

¹⁶ *Klass și alții c. Germaniei*, § 33; *Partidul Muncitoresc Georgian c. Georgiei* (dec); *Burden c. Marii Britanii* [GC], § 33

¹⁷ *Dudgeon c. Regatului Unit*

disputa abstractă cu privire la calitatea legii ori a remediei dacă acesta nu a fost utilizat, deși în perspectivă ar putea oferi potențial o remediere¹⁸

87. Convenția definește dreptul la remediu ca un drept preeminent *procedural*. Respectiv, jurisprudența Curții Europene la interpretarea articolelor din Convenție care garantează drepturile *materiale* subiective vizează și situații dacă acestea includ în sine și elementul procedural, respectiv și obligațiile de remediere.

88. **Garanții (aspecte) procedurale** pe lângă cele ale dreptului material garantat de Convenție au fost dezvoltate în jurisprudența Curții Europene în special la **Articolele 2, 3, 4, 8-11** din Convenție. Deși expres articolele din Convenție nu stipulează aceste drepturi procedurale, Curtea în special a urmărit logica că un drept material nu poate exista fără garanții procedurale de exercitare a acestuia și a vizat dacă Statul a oferit în speță:

1. Remedii penale
2. Remedii civile
3. Remedii disciplinare

89. Curtea poate constata o încălcare a elementelor procedurale ale articolelor de mai sus și angaja responsabilitatea statului prin prisma Articolului 13 în speță luând în considerare aceste drepturi procedurale garantate de articolele sus-nominalizate. În aceste situații dreptul la remediere nu poate avea propriul său *locus standi*.

90. Semnatarii Convenției au inclus în textele Convenției și **remedii speciale** incluse în componența materială a dreptului, care sunt

1. Articolul 5 § 4 – *habeas corpus*
2. Articolul 5 § 5 – dreptul la reparații în cazul privărilor de libertate
3. Articolul 3 din Protocolul nr. 7 - dreptul la despăgubiri în caz de eroare judiciară

91. **Articolul 13**, desigur este deja corolarul dreptului la remedii, un drept preeminent procedural de aplicabilitate generală, cu excepția situațiilor când dreptul material deja include o protecție procedurală. În relația cu alte articole Articolul 13 poate apărea de obicei ca *lex specialis* dependent de considerațiunea dacă a existat ori nu încălcarea dreptului de bază. Cu alte cuvinte Articolul 13 în general nu are propriul său *locus standi* și nu poate fi invocat în lipsa existenței unei încălcări primare. Articolul 13 este, astfel, un drept accesoriu unui alt drept material și nu poate avea caracter autonom. *A contrario* Articolul 14 din Convenție, deși este accesoriu fiind invocat doar în legătură cu un alt drept de bază, poate avea totuși propriul său *locus standi* nefiind dependent de violarea primului¹⁹.

92. După cum s-a indicat mai sus, anterior Articolul 13 s-a considerat ca fiind incorporat în Articolul 6 care de asemenea este un drept de natură preeminentă procedurală, în special în materia duratei excesive a procedurilor. În relația cu Articolul 6, dreptul la un remediu din Articolul 13 a avut o relație de *lex specialis* fiind considerat că dreptul la un proces echitabil deja constituie prin sine un remediu general. Curtea a examinat separat Articolul 13 doar după schimbarea jurisprudenței. Oricum, și în această situație Articolul 13 nu poate fi încălcat dacă nu există o încălcare a Articolului 6.

93. Totuși, când vine vorba despre remedii în relația cu Articolul 6 se consideră că ele sunt incorporate în prevederile dreptului la un proces echitabil. Acest raționament reiese din natura drepturilor garantate de Articolul 6 care de asemenea este un drept procedural. Deci odată angajat dreptul la un proces echitabil prin prisma Articolului 6 acesta fiind un remediu eventual pentru alte pretinse încălcări (a se vedea mai sus raționamentele cu privire la aspectele procedurale incorporate în Articolele (2-4, 8-11) trebuie să garanteze la fel și o remediere pentru sine însuși. Cu alte cuvinte dreptul la un proces echitabil urmărește protecția pe calea justiției a

¹⁸ Mătăsaru și Savițchii, *Țopa (dec.)*

¹⁹ *Andrejeva c. Letoniei*

altor drepturi din Convenție, dar trebuie să se auto-controleze, fiind în acest fel un remediu pentru remediere. Din această cauză mai multe pretinse încălcări din Convenție sunt examinate în conjuncție cu pretențiile prin prisma dreptului la un proces echitabil, iar jurisprudența Curții Europene în această materie este cea mai bogată și voluminoasă. Articolul 6 din Convenție este angajat ori de câte ori este posibil să existe și alte pretinse încălcări, iar principiile unui proces echitabil se extind și la examinarea tuturor elementelor procedurale ale altor drepturi din Convenție. Făcând abstracție de la multitudinea de drepturi și garanții ale unui proces echitabil, pot fi totuși divizate două aspecte ale procesului echitabil care s-ar considera ca fiind o realizare a dreptului la un remediu din Convenție. Acestea sunt:

1. *Accesul liber la justiție* – constituind prin sine o cale de remediere nu angajează alte remedii. Cu alte cuvinte accesul la justiție este o remediere pentru alte tipuri de încălcări decât dreptul la un proces echitabil, iar încălcarea acestui drept poate pe cale de consecință să angajeze încălcarea și altor drepturi prin imposibilitatea de remediere. În orice caz chiar în lipsa încălcărilor din alte prevederi, accesul la justiție poate fi încălcat separat și din acest punct de vedere el se deosebește de Articolul 13 care este dependent de încălcarea dreptului de bază (a se vedea § 91 *deasupra*).

2. Căile de atac incorporate în Articolul 6 – constituie acea cale de remediere care poate să controleze drepturile și garanțiile dreptului la un proces echitabil. Ele pot angaja o remediere doar prin cale judiciară de contestare dar nu constituie o încălcare separată a dreptului la un remediu. Convenția în principiu nu garantează existența căilor de atac, decât în materia penală (Articolul 2 din Protocolul 7), dar logica Curții Europene aici este că odată Statul instituind aceste căi de atac sau multiple grade de jurisdicție, toate trebuie să întrunească exigențele dreptului la un proces echitabil²⁰.

94. În ce privește drepturile garantate de Articolele 7 și 12 din Convenție, acestea prin natura sa pot și nu să angajeze dreptul la un remediu. De exemplu, încălcările Articolului 7 de obicei poartă natura unor violări unde o remediere deja a eșuat ori poate fi acordată doar printr-o redeschidere extraordinară. Mai mult, Articolul 7 în componența sa implică elementul principal al "legalității" aceasta ar fi însemnând că un remediu pentru el ar impune o contestare a legii ori a lipsei acestei legi. La fel, Articolul 12 este un drept eminent bazat pe calitatea legii naționale și care definește natura juridică a instituției familiei. Aceeași logică se aplică și aici ca o remediere în această situație ar angaja o contestare a legii naționale ori lipsei unor prevederi în legislație, ceea ce nu este posibil să o faci prin prisma Convenției²¹.

95. Cât privește Articolul 14, după cum s-a notat mai sus acesta are o natură mixtă între a fi un drept procedural (modalitatea de implementare a altor drepturi) și aici el devine secundar altui drept de bază, și a fi un drept material subiectiv atunci când poate fi încălcat separat de încălcarea dreptului de bază devenind astfel autonom. Respectiv, Articolul 14 în accepțiunea sa de drept autonom poate impune obligația instituirii unui remediu și folosirea căilor procedurale speciale de reparație. Ipotetic vorbind, Articolul 14, chiar dacă va fi recunoscut ca încălcat în calitatea sa autonomă, datorită caracterului său mixt (*accesoriu-autonom*) nu poate totuși să implice Articolul 13 în conjuncție cu sine. Aceasta va fi un exercițiu destul de complicat anume din considerentul că Articolul 14 garantează modalitatea de realizare a altor drepturi materiale subiective. Totuși, având în vedere importanța crescândă a dreptului la non-discriminare statele-părți la Convenție devin obligate să instituie remedii pentru acest drept luat în sensul său material.

²⁰ *Delcourt c. Belgiei*

²¹ *Cristine Goodwin c. Regatului Unit*

Dreptul la un remediu prin prisma Articolului 13

96. Articolul 13 s-a considerat *lex specialis* în raport cu Articolul 6 § 1 în materia duratei nerezonabile a procedurilor, fiind absorbit de o constatare a violării primului²².

97. Curtea Europeană, având în vedere și continua creștere a cazurilor împotriva Italiei cu privire la durata nerezonabilă a procedurilor, schimbă jurisprudența și consideră Articolul 13 aplicabil chiar în cazul constatării unei violări a duratei nerezonabile prin prisma Articolului 6 § 1.²³

98. Protecția acordată de Articolul 13 *nu este absolută*, în sensul că căile și metodele de remediere sunt la discreția statului²⁴.

99. Remediu trebuie să fie efectiv restricționat la *un scop anumit* și să *fie efectiv în contextul* unei cauze particulare²⁵.

100. Dreptul la un remediu nu poate fi interpretat ca fiind un drept general de a contesta o lege sau practici judiciare incompatibile cu Convenția²⁶. Cu alte cuvinte dreptul la un remediu nu garantează *actio popularis*, deopotrivă ca și Convenția în general²⁷.

101. Remediu urmează a fi interpretat ca fiind o manifestare a *principiului subsidiarității* și a regulii *epuizării remediilor naționale*²⁸.

102. Remediu nu poate fi interpretat ca fiind *o nouă cale de atac* împotriva soluției date de o instanță pe fond²⁹.

103. Un remediu efectiv, de asemenea, constituie o cale obligatorie de epuizat până la adresarea la Curtea Europeană, iar Statele deja au dovedit că instituirea remediului efectiv nu este o sarcină imposibilă³⁰.

104. Remediu urmează să asigure *executarea în substanță* a unui drept fundamental garantat de Convenție³¹.

105. Remediu de asemenea trebuie să asigure o *satisfacție potrivită*³².

106. Deși obiectul remediului depinde de natura plângerii, totuși acesta urmează a fi „eficient” atât în drept cât și în practică³³.

107. „Eficacitatea” remediului nu depinde de o anumită certitudine cu privire la rezultatul soluționării plângerii³⁴.

108. Remediu nu în mod obligatoriu urmează a fi unul judiciar, dar dacă nu, eficacitatea lui depinde de garanțiile pe care le acordă³⁵.

109. Un singur remediu, chiar dacă nu acordă toate garanțiile eficacității, totuși dacă o serie de remedii luate în conjuncție pot garanta eficacitatea, acesta poate întruni cerințele Articolului 13³⁶.

110. Remediu urmează a fi instituit și aplicat doar dacă există o pretenție „*fondată*” în baza Convenției³⁷. După *Boyle and Rice v. Regatul Unit al Marii Britanii, nr. 9659/82, nr. 9658/82*

²² Brualla Gómez de la Torre c. Spaniei, 1997 sau Pizzetti c. Italiei, Comisia.

²³ Kudla c. Poloniei, 2000

²⁴ Kudla pre-citat

²⁵ *Klass and Others*

²⁶ James and Others

²⁷ A se vedea în acest sens și raționamentele din Dudgeon

²⁸ Kudla

²⁹ *Kaya c. Turciei*

³⁰ *Gonzalez Marin c. Spaniei (dec.)*

³¹ *Kaya*

³² *Kaya*

³³ *Ilhan c. Turciei*

³⁴ *Silver and Others c. Regatului Unit*

³⁵ *Chahal c. Regatului Unit*

³⁶ *Chahal*

³⁷ *Silver*

din 27 aprilie 1988 caracterul „fondat” s-a definit ca fiind „o pretenție care impune o examinare în fond a violării”.

111. În materia unei pretenții prin prisma Articolului 6 § 1 s-a mai instituit noțiunea că un remediu urmează a fi aplicat pentru o pretenție care este „serioasă și veritabilă”³⁸.

Materia de remediere cu reparații prin prisma articolului 41 din Convenție

112. Curtea Europeană a notat că principiile dreptului internațional sunt deplin aplicabile jurisprudenței sale și nu pot fi ignorate. Convenția nu poate fi interpretată într-un vid și Curtea trebuie să fie ținută de alte instrumente relevante ale dreptului internațional³⁹.

113. Prioritar Curtea Europeană, confruntându-se cu problema reparațiilor examinează chestiunea *restitutio in integrum*. Curtea notează că „... hotărâre în care Curtea constată o violare impune statului respondent o obligație legală de a pune capăt violării și a repara consecințele acesteia, în așa mod, încât să restabilească pe cât e posibil situația existentă înainte de violare⁴⁰. În această cauză, reparația trebuie să aibă scopul de a repune reclamantul în situația în care el s-ar fi aflat dacă violarea nu ar fi avut loc⁴¹. De exemplu, cauzal *Dacia SRL c Moldovei, nr. 3052/04 din 24 februarie 2009* sau prescripția Curții Europene în cauza *Gurov c Moldovei, nr. 36455/02 din 11 iulie 2006 § 43*.

114. Dacă natura încălcării permite *restitutio in integrum* atunci este de obligația Statului de a o asigura. Dacă, pe de o altă parte, legea națională nu permite – sau permite parțial – o reparație a consecințelor încălcării, atunci Articolul 41 din Convenție permite Curții să acorde părții vătămate o asemenea satisfacție care este cea mai apropiată în speță⁴².

115. Având în vedere și rolul declarativ al hotărârilor sale Curtea Europeană poate constata că o recunoaștere a violării constituie prin sine o suficientă satisfacție echitabilă⁴³

RECOMANDĂRI (lex ferenda)

Eroarea judiciară - criterii cheie pentru definiția conceptuală

Metoda de definire a unui concept

116. Sunt termeni care pot fi definiți *sui generis* și sunt termeni care fiind dependenți de circumstanțe individuale nu sunt pasibile identificării decât prin instituirea criteriilor de apreciere.

117. În situațiile expuse *supra* este aplicată o logică juridică atunci când un termen folosit într-o normă de drept (cum ar fi, spre exemplu Convenția Europeană la art. (6) nu este pasibil definirii *sui generis* datorită naturii sale ori a gamei largi de raporturi juridice pe care î-l acoperă, atunci se stabilesc criteriile în baza cărora o situație poate fi încadrată în textul normei. Astfel, de exemplu nu poate fi identificat *sui generis* ce înseamnă un ”termen rezonabil” dar pot fi stabilite criterii pe bază cărora acest termen se apreciază individual în fiecare speță. De exemplu în acest sens, Curtea Europeană statuează că rezonabilitatea duratei procedurilor trebuie evaluată în lumina circumstanțelor cauzei, cu referire la criteriile stabilite în jurisprudența sa, *în special*, (i) complexitatea cauzei, (ii) comportamentul reclamantului și (iii) al autorităților care examinează cauza (*Kormacheva c. Rusiei, nr. 53084/99 din 29 ianuarie 2004 § 51; Josan c Moldovei, nr. 37431/02 din 21 martie 2006 § 18*). Aceși situație de definire mai degrabă a criteriilor de calificare decât de definire a conceptului se observă în situația de identificare a caracterului ”penal” a unei fapte potrivit criteriilor *Engel*. Aprecierea dacă procedurile intră în sfera *penalului* în sensul Art. 6 § 1 din Convenție nu este ținută de clasificarea dată de legislația națională și

³⁸ de ex. *Acquawva*

³⁹ *Emonet și alții; Al-Adsani*

⁴⁰ *Former King of Greece și alții c. Greciei, § 72*

⁴¹ *Prodan, § 70*

⁴² *Papamichalopoulos and Others; Brumărescu*

⁴³ *Amihalachioae, § 44* sau *Timpul de Dimineață* (dec.)

constituie un concept autonom care se apreciază după unele criterii deja bine definite (așa-numite *criterii Engel*), și anume - (1) încadrarea în dreptul intern; (2) natura infracțiunii (delictului, contravenției, etc.); (3) gravitatea pedepsei pe care persoana în cauză riscă să o primească.

118. O logică juridică diferită apare atunci când se definește totuși un anumit termen *sui generis*. Spre exemplu, pentru a stabili *ziua înaintării acuzației penale* de la care încep să curgă garanțiile unui proces echitabil pentru acuzat în sensul Art. 6 § 1 din Convenție, se propune o noțiune *sui generis* și anume „*momentul unei notificări oficiale, din partea autorității competente, privind suspiciunea referitoare la comiterea unei fapte penale* (identificată potrivit *criteriilor Engel*)”, care depinde, de asemenea, de existența sau absența unor „*repercusiuni sau consecințe importante asupra situației (suspectului)*”.

119. În situația unei erori judiciare poate fi aplicată o metodologie mixtă, care să definească *sui generis* și să instituie în paralel unele *criterii de identificare*, având în vedere complexitatea conceptului.

Termenul sui generis

120. O eroare judiciară astfel poate fi înțeleasă ca fiind **o situație când se descoperă unele fapte sau circumstanțe și/sau probe necunoscute, care nu puteau fi într-un mod rezonabil cunoscute la momentul adoptării soluției judiciare definitive, și care sunt atât de fundamentale încât afectează și inversează soluția judiciară și necunoașterea cărora nu este imputabilă justițiabilului.**

121. O eroare judiciară reprezintă în esență o soluție judiciară cu valoare de *res judicata* care a fost adoptată fără a cunoaște o circumstanță, un fapt sau în lipsa unei probe fundamentale pentru soluția dată și necunoașterea nu este imputabilă nici judiciarului și nici persoanei care a devenit victima acestei soluții judiciare.

Criterii principale prin care s-ar defini în legislație o eroare judiciară

Criterii substanțiale

122. Esențialmente conceptul de eroare judiciară implică „*fapte sau probe noi sau recent descoperite*” și nu reexaminarea ori reevaluarea faptelor ori probelor deja cunoscute.

123. Eroare judiciară nu constituie o reevaluare a probelor ori faptelor deja cunoscute și administrate anterior. Dacă în această situație o reevaluare are loc după o hotărâre cu valoare de *res judicata*, atunci este afectat principiul securității raporturilor juridice și aceasta reprezintă o altă încălcare, victima căreia este acea persoană care s-a bucurat anterior de beneficiile unei hotărâri judiciare cu puterea lucrului judecat (indiferent de natura procedurilor judiciare, penale ori civile).

124. În mod preeminent, se operează cu eroarea judiciară în materia penală (inclusiv și procedurile contravenționale fac parte din noțiunea „penal” în sensul Articolului 6 din Convenție dacă sunt întrunite criteriile *Engel*) și doar pentru ele există un standard de acordare de despăgubiri.

125. Erori în procedurile civile sau de drept privat nu reprezintă un standard *sine qua non* dar pot fi totuși incluse în dreptul la despăgubire, fie separat fie în contextul căilor de atac ordinare ori extraordinare odată cu reversarea fondului.

126. Eroarea judiciară este în mod preeminent un concept izvorât din materia drepturilor omului și respectiv este conexă cu o anumită încălcare a dreptului fundamental. Cu alte cuvinte, de obicei o eroare judiciară poate prin sine constitui o încălcare a altui drept fundamental. A se nota că dreptul la despăgubiri pentru o eroare judiciară în sensul său clasic constituie un drept la reparații și este *lex specialis* cu dreptul la un proces echitabil în materie penală. Deci având în vedere că pentru a apărea un drept la reparații pentru eroare judiciară trebuie să existe o

constatare expresă sau o recunoaștere expresă a unei încălcări fundamentale a unui drept fundamental.

127. Eroare judiciară pentru a naște dreptul la compensații trebuie să fie fundamentală astfel încât să aibă o influență decisivă asupra unei soluții judiciare și care odată intervenită poate să determine o altă soluție. În acest sens, eroarea judiciară nu trebuie echivalată cu erori veritabile procesuale, dar care nu au o influență decisivă asupra soluției pe fondul cauzei, și reprezintă un anumit comportament procedural pentru care pot fi aplicate mai degrabă sancțiuni procedurale (*decăderea din dreptul la un act procedural, amendă procesuală*, etc.).

128. De notat că identificarea caracterului "fundamental" al erorii judecătorești deseori implică un exercițiu complex de a diferenția clar echitate procedurală și echitate substanțială. Astfel, spre exemplu că „echitatea în fond” este un concept care este în parte unul juridic, în parte unul etic și poate fi aplicat doar de un judecător care examinează cauza în fond, atunci când o "echitate procesuală" se referă la regulile procedurale și comportamentul procedural care a determinat o anumită soluție pe fond. Cu alte cuvinte primul termen se referă la "ce anume s-a decis" iar al doilea la "cum anume s-a decis". În acest sens, o eroare judiciară poate fi cât de natură procedurală așa și de cea substanțială, dar în cele din urmă în toate cazurile ea trebuie să afecteze soluția finală. Astfel, testul implică un raționament ce anume s-ar fi decis cu sau fără un nou cunoscut fapt ori probă, și dacă soluțiile judiciare ar fi fost diferite atunci eroarea afectează fondul. Dacă soluția ar rămâne aceeași, încălcarea poate avea loc dar ea nu va constitui o eroare judiciară, și va fi una procesuală.

129. În cel din urmă sens, reprezintă o dificultate de apreciere prin prisma conceptului de eroare judiciară a noțiunii de caracter arbitrar a procedurilor judiciare, care reprezintă o formă deghizată și cea mai gravă a erorii judiciare. Astfel, în acest sens, de notat că arbitrară este acțiunea ori procedura care, chiar și formal, ar corespunde rigorilor legii dar este atât de contrară unui bun simț ori implică, chiar și dacă acest lucru nu este dovedit, o prezumție că ar exista un element de rea credință din partea autorităților ori a instanțelor (a se vedea *inter alia Giorgi Nikolaishvili v. Georgia*, nr. 37048/04 din 13 ianuarie 2009, *Bozano c. Italiei*, nr. 9991/82 din 12 iulie 1984, *Cebotari c. Moldovei*, etc.). Un exemplu reprezintă folosirea unor probe, obținute ca rezultat al unei violări a unuiu din drepturile fundamentale garantate de Convenție, care ridică întotdeauna chestiuni serioase cu privire la echitatea procedurilor în ansamblu (*Levința c. Moldovei*, 17332/03 din 16 decembrie 2008). În aceste situații fondul cauzei va fi pus sub semnul întrebării, indiferent dacă proba obținută prin mijloace interzise este una decisivă ori nu pentru condamnarea persoanei.

130. Eroarea judiciară implică obligatoriu pe cale de consecință o despăgubire a prejudiciilor materiale, morale și a costurilor și cheltuielilor judiciare. În mod logic, constatarea unei erori judiciare presupune și o anulare a hotărârii judiciare afectate de acest viciu și adoptarea unei hotărâri de reabilitare.

131. Responsabilitatea pentru erorile judiciare o poartă Statul în ansamblu, prin bugetul său, în special în procedurile penale și cele civile unde a fost implicat. În litigii civile, acolo unde statul este parte, o eroare judiciară poate fi compensabilă dacă comportamentul statului ca parte în proces a fost de o așa natură încât a generat comiterea erorii judiciare și aceasta îi este atribuibilă ca urmare a omisiunii deliberate de a aduce la cunoștință circumstanțe fundamentale pentru soluționarea cazului, ori a avut loc un abuz procesual din partea statului, inclusiv și proceduri judiciare arbitrare. Acolo unde o eroare judiciară apărută într-un litigiu între doi privați a fost de o așa natură încât a implicat omisiune gravă a administrării justiției și care a afectat soluția (*încălcarea principiului securității raporturilor juridice, parțialitatea ori procedurile vădit arbitrare*), statul poate fi tras la responsabilitate pentru omisiunile justiției.

132. Nu este posibilă delegarea responsabilității pentru o eroare judiciară pe umerii judecătorului/judecătorilor ori a funcționarilor care au admis o eroare judiciară. O răspundere

individuală a judecătorului poate interveni, dar ea nu trebuie și nu poate să acopere responsabilitatea statului pentru erorile judiciare. Aceasta nu împiedică statul să instituie niște norme de regres ori de răspundere individuală a funcționarilor care au admis ori au determinat erori judiciare din intenție ori din culpă gravă, dar mecanismul de compensare pentru erori judiciare nu trebuie să fie condiționat obligatoriu de aceste proceduri.

Criteria procesuale

133. Eroarea judiciară se constată doar după ce a intervenit o soluție cu valoare de lucru judecat (*res judicata*). Cu alte cuvinte, cât timp nu există o anumită soluție definitivă și irevocabilă a instanței, iar procesul continuă și o instanță superioară inversează o hotărâre a instanței inferioare, chiar la apariția unor circumstanțe noi necunoscute, nu poate fi vorba despre o eroare judiciară.

134. Procedurile întru constatarea erorii judiciare pot fi fie separate de acele proceduri viciate de eroare, fie incorporate în procedurile principale redeschise pe o cale extraordinară. Procedurile pentru a cere compensații pentru o eroare judiciară de asemenea pot fi separate, fie incorporate în procedurile prin care se cere constatarea unei erori judiciare.

135. O eroare judiciară poate fi constatată fie de către aceeași instanță fie de o instanță superioară, care poate cumula funcția de constatare a unei erori judiciare și funcția de evaluare și acordare de compensații. Excepția constituie situația când o eroare judiciară este imputată judecătorului ori instanței în întregime, atunci examinarea chestiunii dacă există o eroare judiciară ori nu, trebuie să fie pusă pe seama altei instanțe.

136. Este important de a nota că necunoașterea unui fapt ori a unei probe care a determinat comiterea erorii judiciare să nu fie imputabilă însuși victimei acestei erori. Cu alte cuvinte dacă eroarea judiciară a fost determinată de însăși acțiunile ori omisiunile celui care se pretinde a fi victima acestei erori (spre exemplu *ascunderea, denaturarea ori deghizarea unor probe, circumstanțe fie un comportament procedural de rea credință fie abuz procedural*) dreptul la compensații nu apare. Totuși, hotărârea judecătorească afectată de eroarea judiciară trebuie să fie inversată pentru că interesele justiției o cer.

137. Poate fi propusă o abordare unică a conceptului de eroare judiciară, quasi-generală aplicabilă diferitor tipuri de proceduri. Totuși, este de notat că conceptul de eroare judiciară și respectiv dreptul la despăgubiri poate fi diferit în dependență de natura procedurilor (penală, civilă, contravențională, contencios administrativ, controlul judiciar al procedurilor pre-judiciare contencioase, actele formale ale instanțelor judiciare, proceduri în jurisdicția constituțională). Astfel în procedurile:

1. Penale – eroarea judiciară reprezintă un viciu a justiției cel mai grav și reparația acesteea trebuie strict reglementată prin instituirea unei proceduri clare de recunoaștere a erorii, separate de procedura viciată, cu anularea hotărârii viciate, reabilitarea victimei și compensații în dependență de consecințele suferite.

2. Contravențională – se deosebește de cea penală printr-un impact mai mic asupra victimei, dar în rest garanțiile sunt similare

3. Civile – reglementarea trebuie să țină cont de diferența între litigii unde este implicat statul și litigii între privați. În primele litigii dreptul la compensații pentru erori judiciare este mai sesizabil, iar în cazul celor de natură privată dreptul la compensații pentru erori judiciare trebuie balansat cu principiul securității raporturilor juridice și identificarea exactă a persoanei căreia îi este imputabilă eroarea. Dacă eroarea judiciară este imputabilă judecătorului ca urmare a administrării improprii a justiției atunci dreptul la despăgubire este iminent.

4. Contencios administrativ – după natura sa reprezintă un litigiu între instituții și asupra actelor puterii executive (*locale ori centrale*). Conceptul de eroare judiciară în speță este greu

aplicabil deoarece, în sens clasic, contencios administrativ nu reprezintă decât o formă de control judiciar asupra puterii executive. În cazul în care un act administrativ afectează un drept sau un interes privat, atunci eroarea judiciară poate apărea pe orizont și devine în principiu similară procedurilor civile cu statul (a se vedea *supra*).

1) **Disciplinare** – o eroare judiciară poate apărea doar ca urmare a unui control judiciar exercitat asupra procedurii pre-judiciare, dar dreptul la despăgubire intră mai degrabă în sfera raporturilor de muncă care au propriile mecanisme de compensare.

2) **Constituționale** ori cele de control judecătoresc asupra altor sfere (*dreptul electoral, autorizările actelor administrative, etc.*) nu implică constituirea și aplicarea conceptului de eroare judiciară.

Vicii fundamentale - criterii cheie pentru definiția conceptuală

138. După cum se observă este posibil de observat o distincție între eroare judiciară și un viciu de procedură chiar și unul fundamental.

139. Astfel, diferența este în natura acestor concepte.

140. Viciu fundamental este o încălcare cu caracter procedural care poate ori nu să afecteze o hotărâre sau o soluție judecătorească, dar nu neapărat pe fondul cauzei. Un viciu poate evolua într-o eroare judiciară, atunci când afectează fondul cauzei (*spre exemplu* o încălcare procesuală de petrecere a unei operațiuni sub acoperire poate determina provocarea care este preeminente un viciu fundamental dar pe cale de consecință afectează echitatea în fond, deoarece ”s-a exercitat o influență asupra subiectului în vederea comiterii unei fapte sancționabile care, altfel, nu ar fi fost comisă”. Sau un alt exemplu este un viciu procedural de folosire a probelor obținute coercitiv, prin tortură, rele tratamente și care afectează în întregime echitatea procesului.

141. În alte situații viciu fundamental poate afecta anumite soluții sau hotărâri judiciare preliminare de asigurare ori de constrângere într-un proces, dar aceasta nu afectează în esență fondul cauzei. Spre exemplu, aplicarea nejustificată a arestului nu va influența fondul acuzațiilor sau sechestrul neîntemeiat poate să nu afecteze soluția instanței civile. Un alt exemplu constituie necitarea într-un proces care nu afectează obligatoriu fondul cauzei, deoarece cu prezența ori fără prezența persoanei nimeni nu poate specula asupra unei sau alte soluții judiciare, deși lipsa unei părți în proces reprezintă un viciu fundamental. Același lucru poate fi spus și despre viciu omisiunii instanței de judecată de a răspunde la un argument al părții și care se referă la fondul cauzei (*spre exemplu termene de prescripție ori termene statutare de apel ori alte căi de atac*). Dacă în aceste din urmă situații argumentul ar putea răsturna soluția pe fond, viciu poate evolua într-o eroare judiciară dacă efectiv nu este nici o altă motivare alternativă iar argumentele victimei viciului sunt de indiscutabile. Dacă viciu deși se referă la fond, dar hotărârea nu a fost inversată ci rectificată cu o motivare corespunzătoare, atunci aceasta reprezintă doar un viciu de procedură din cauza lipsei unei motivări și nu este o eroare judiciară.

142. Deci, în mod prioritar, viciu fundamental comparativ cu eroarea judiciară este o încălcare de procedură care poate ori nu să afecteze fondul cauzei. Viciu trebuie să beneficieze de propriile sale mecanisme de reparație deopotrivă similare cu cele ale erorii judiciare. Un exemplu clasic în acest sens reprezintă dreptul la compensații (articolul 5 § 5) pentru privarea de libertate incompatibilă cu prevederile Articolului 5 din Convenție.

143. Un viciu de procedură poate fi fundamental, deoarece se referă la încălcarea unui drept fundamental, aferent procedurilor judiciare și nu obligatoriu care se referă la întreaga gamă de drepturi ale unui proces echitabil. Spre exemplu, unele măsuri intrusive în dreptul la proprietate sau dreptul la respectarea vieții private pot fi vicii, dar nu vor afecta fondul.

Remedierea – criterii

Reguli generale

144. Prima regula este cea a responsabilității statului indiferent de natura litigiului, de drept privat ori public - odată constatată o eroare judiciară responsabilitatea se transferă pe umerii autorităților, de obicei și cele executive.

145. Regula responsabilității instituționale și nu a responsabilității individuale a judecătorului - care nu poate judeca sub presiunea unui risc de a fi ținut responsabil în viitor pentru erorile judiciare.

146. Orice remediere a erorii judiciare trebuie să examineze posibilitatea aplicării principiului *restitutio in integrum* în civil și *reabilitării* în procesul penal, prin anularea actului judecătoresc afectat de viciu și returnarea cât este de posibil a situației anterioare.

147. Recunoașterea încălcării și, respectiv a erorii judiciare reprezintă de asemenea o modalitate de reparație și în anumite situații unde nu au avut loc suferințe majore, poate reprezenta singura formă de compensație. Cel puțin recunoașterea trebuie să atenueze sarcina financiară a compensării bănești.

148. Compensare bănească se distinge de cea materială, morală și costuri și cheltuieli judiciare.

149. Victima erorii judiciare nu este eliberată de sarcina probării suferințelor și a prejudiciului cauzat, dar cerințele de probare nu trebuie să fie excesive. În special se notează că prejudicii cu titlul material trebuie dovedite și argumentate, precum și acele cu titlu de compensații judiciare și costuri. Prejudiciu moral de la sine trebuie să fie doar argumentat, în principiu cu referință la precedente judiciare sau la unele standarde echității unanim acceptate. Trebuie să existe, în partea compensațiilor morale, anumite principii de proporționalitate între gravitatea erorii și natura suferințelor. În speță poate fi angajat un raționament al unui observator obiectiv care, fără anumite cunoștințe speciale ar putea înțelege și judeca asupra cuantumului compensațiilor morale pe baze de echitate.

Cuquantumul compensațiilor

150. Cuquantumul compensațiilor reprezintă o chestiune separată și dificilă de reglementat la nivel normativ, deoarece regula impune examinarea chestiunii în strânsă legătură cu circumstanțele individuale ale unei cauze. Respectiv, generalizarea unor reguli asupra cuantumului nu este posibilă. Totuși unele reguli sunt pasibile de a fi introduse ca criterii de ghidare pentru evaluarea cuantumului.

151. În primul rând, preferabilă este păstrarea distincției clare între prejudiciu material, moral, costuri și cheltuieli judiciare, și excluderea tendințelor de a conexe capetele de pretenții.

152. *Prejudicii materiale* trebuie să fie dovedite de victima erorii judiciare și să fie obligatoriu într-o legătură causală cu natura încălcării care a generat eroarea judiciară

153. *Evaluarea prejudiciului moral* se face în raport cu natura și gravitatea încălcării prin analogie la raționamentul observatorului obiectiv. Se ia obligatoriu în considerație principiul general al echității și suma nu trebuie să fie vădit disproporționată cu practica judiciară anterioară sau cu o practică internațională similară în materie (*spre exemplu* sumele acordate de Curtea Europeană în spețele similare - regula *Scordino* 2). Sarcina probării prejudiciului moral nu poate fi pusă pe seama victimei erorii judiciare și se apreciază individual pentru fiecare caz, luându-se în considerație argumentele ambelor părți în proces și excluzându-se pretenții excesive și vădit exagerate.

154. Instanțele judiciare au o marjă de apreciere și o largă discreție de acordare a compensațiilor morale și nu sunt exclusiv ținute de cuquantumul sau cifrele anunțate de părți în proces.

155. Trebuie să existe și o consistență a practicii judiciare, în special în raționamentele și regulile de acordare a compensațiilor morale.

156. *Evaluarea costurilor și cheltuielilor judiciare* urmează să se conducă după două principii de bază: (i) costurile și cheltuielile trebuie să fie în modul corespunzător probate, de obicei prin documente de plată sau prin prezentarea descifrării pe ore a lucrului avocatului și tarife aplicabile, dacă e cazul, și (ii) cheltuielile trebuie să fie rezonabile în quantum (*în special în materia de tarife percepute pentru onorariile avocaților*) și necesare pentru proceduri în speță (nu se compensează, de ex., *lucrul avocatului care nu are tangență directă la proces*).

Propuneri și recomandări de amendamente legislative

157. Pentru implementarea conceptului se propun două căi alternative fie:

1. introducerea **normelor speciale în codurile de procedură** care să instituie norme generale și definiții, iar procedura să fie una dedicată sau specială în raport cu cea generală (pe modelul procedurilor speciale în procedura civilă ori procedura penală) fie:
2. să fie elaborat un cadru nou **printr-o lege specială** și o serie de modificări în Codurile de procedură penală care să facă retrimiteri la această lege specială (pe modelul articolelor 524-525 din Codul de procedură penală). Legea specială, ipotetic trebuie să acopere două domenii separate de drepturi la despăgubiri pentru:
  - i. o eroare judiciară care fiind un concept strâns legat de fondul cauzei nu poate fi extinsă pentru încălcări pur procedurale;
  - ii. alte încălcări procedurale, inclusiv în aplicarea măsurilor speciale de constrângere (spre exemplu arestul, rețineri, percheziții corporale, etc. în penal) și a măsurilor procesuale de asigurare (fie în penal, percheziții, ridicări, etc. fie în civil sechestrări etc.) care nu afectează fondul, dar se referă la anumite încălcări a drepturilor fundamentale în cadrul procesului.

158. În orice caz, este necesară denunțarea mecanismului *Legii nr. 1545 din 25 februarie* și instituirea unui cadru normativ nou care să acopere domeniul reglementat anterior de această lege. *Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011* nu afectează conceptul de eroare judiciară, deoarece încălcările, pentru care aceasta oferă o remediere nu cad conceptual în accepțiunea erorilor judiciare.

159. De asemenea, este necesară și reexaminarea conceptuală a noțiunii de *viciu* fundamental în cadrul procedurii precedente, care a afectat hotărârea pronunțată din legislația procesual penală și contravențională, astfel încât acesta să fie compatibil cu conceptul nou de eroare judiciară și de încălcări procedurale (*vicii procedurale*).

160. În anexă se propune o structură, eventuală a unei legi speciale și regulile care pot fi incorporate în aceasta.

**Direcția generală Agent guvernamental,
Direcția Reprezentare la CEDO**

Structura și formula unei legi speciale

Scopul, noțiuni, domeniul de aplicare, principii

Noțiunea *sui generis*

de eroare judiciară

de încălcări cu caracter procesual ori de procedură în aplicarea măsurilor de asigurare ori

de constrângere

Principii

răspunderea o poartă statul

judecătorul nu poartă răspundere pentru eroarea judiciară

Criterii generale de apreciere a unei erori judiciare

Existența circumstanțelor, faptelor, probelor noi ori recent descoperite

Valoare de *res judicata* a hotărârii afectate de vicii

Caracterul fundamental a erorii, care afectează fondul și inversează soluția

Nu constituie eroare o reexaminare ori reevaluare a probelor ori faptelor deja cunoscute

Necunoașterea circumstanțelor nu este imputabilă victimei erorii judiciare

Existența suferințelor pentru victimă

Criterii generale de apreciere a unor încălcări de procedură (vicii fundamentale)

Încălcări procedurale care nu afectează fondul

Reprezintă încălcări a unui drept fundamental a omului

Nu sunt încălcări procedurale atribuibile victimei și care se referă la un comportament procesual inadecvat

Nu sunt încălcări de procedură deja sancționate ori sancționabile prin sancțiuni pur procedurale

Particularitățile unor proceduri

Penale cu descrierea situațiilor potențiale (arest, condamnare, percheziții, etc.)

Civile cu descrierea situațiilor potențiale (spre exemplu, securitatea raporturilor juridice, necitarea, nemotivarea etc.)

Garanțiile procedurale pentru a solicita o reparație

Recunoașterea unei erori de către o altă instanță

Cuantumul compensațiilor o întrebare separată cu un proces judiciar separat

Aplicabilitatea principiului economiei procesuale

Dreptul de a fi reprezentat și principiul egalității armelor

Modalitățile speciale de remediere

Restitutio in integrum și reabilitarea

Redeschiderea procedurilor, anularea de actelor judecătorești afectate de viciu erorilor judiciare.

Recunoașterea încălcării și a erorii judiciare plus scuze oficiale în numele instituției

Cuantumul despăgubirilor

Prejudicii materiale, morale, costuri și cheltuieli judiciare

Obligația de a dovedi doar prejudiciile materiale și costuri și cheltuieli

Principii de evaluare a prejudiciilor

Executarea